

ΝΑ

ΝΕΑ ΑΚΡΟΠΟΛΗ

ΔΙΜΗΜΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΜΑΡΤΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1996

ΤΕΥΧΟΣ 77

ΕΤΟΣ 16^ο

800 ΔΡΧ.

**ΔΩΡΟ
ΣΥΝΔΡΟΜΗ
1 ΕΤΟΥΣ**

**Πολιτική
οικολογία**

**ΞΩΤΙΚΑ
εναντίας
αόρατος
κόσμος**

**Φαινόμενο
θερμοκηπίου**

ISSN 1105-8129

Η παραδοσιακή Σοφία όλων των αρχαίων λαών μας μιλάει για τη Γη ως ζωντανό ον, με τα δικά της βιώματα, συναισθήματα, ακόμα και αντιλήψεις ή σκέψεις, που βρίσκονται βέβαια πέρα από τη γνωστή ανθρώπινη λογική. Και το ίδιο μπορεί να ισχύει για άλλους πλανήτες, άστρα και ουράνια συστήματα. Αν η Ζωή είναι Μία, είναι Μία για όλα τα όντα. Ίσως δεν είναι μακριά ο καιρός που θα μας φέρει τις απαιτούμενες "επιστημονικές αποδείξεις" που χρειάζονται μερικοί.

ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ

Με τον ερχομό της Ανοιξης, θελήσαμε να αφιερώσουμε ένα μέρος αυτού του τεύχους στην Οικολογία. Είναι ένα πολύ σημαντικό θέμα, που απασχολεί πλέον όλο τον κόσμο διεθνώς, από τον απλό πολίτη μέχρι τον διανοούμενο, τον επιστήμονα και τον πολιτικό που αυτή την ιστορική στιγμή κυβερνούν τον πλανήτη.

Ποιος δεν έχει ακούσει για το πρόβλημα με το στρώμα του όζοντος και για το φαινόμενο του θερμοκηπίου; Για την καταστροφή της ζούγκλας του Αμαζονίου ή για την τεράστια μόλυνση της Μεσογείου; Για τα ραδιενεργά απόβλητα που πετάνονται στις θάλασσες ή για την όξινη βροχή που καταστρέφει τα δάση της Κεντρικής Ευρώπης; Και ας μη μιλήσουμε για τις καταστρεπτικές πυρκαγιές στα ελληνικά δάση, που κάθε καλοκαίρι σπέρνουν τον τρόμο και τη θλίψη σε όλη τη χώρα.

Μπροστά σε όλα αυτά, υπάρχει μία ερώτηση που ίσως πολλές φορές να έχουμε κάνει στον εαυτό μας: Τι μπορεί να αισθάνεται η Γη όταν καίγονται τα δάση της, όταν καταστρέφεται η ατμόσφαιρά της, όταν μολύνονται τα νερά της; Αν ο πλανήτης μας μπορούσε να εκφραστεί, πώς θα μας έκανε να νιώσουμε τον πόνο του; Γιατί, όπως οι άνθρωποι και άλλα ζώα χρησιμοποιούν πολύ διαφορετικές μεθόδους φυσικής, ψυχολογικής και νοητικής έκφρασης, το ίδιο θα μπορούσε και η Γη, ως ζωντανό Ον, να έχει τους δικούς της τρόπους έκφρασης, εντελώς άγνωστους για τη λογική μας.

Το προηγούμενο καλοκαίρι, τον Ιούλιο, έγινε το εξή: ένας κομήτης, τεμαχισμένος σε αρκετά κομμάτια, συγκρούστηκε με τον πλανήτη Δία τουλάχιστον επί πέντε συνεχόμενες ημέρες. Μερικά χτυπήματα, καθώς είπαν οι επιστήμονες, άνοιξαν στην επιφάνεια του Δία τρύπες τόσο μεγάλες όσο η ίδια η Γη. Άλλοι όμως ερευνητές βεβαίωσαν ότι αυτά ήταν μόνο γρατσουνιές για τον γιγάντιο πλανήτη Δία, τον μεγαλύτερο του ηλιακού μας συστήματος, τον οποίο οι αρχαίοι συσχέτισαν με τον θεό κυβερνήτη των αιώνιων ουρανών. Αλλά ξέρουμε ποια ήταν η εσωτερική αντίδραση του πλανήτη, πέρα από τις φανερές φυσικές πληγές του; Γνωρίζουμε μήπως τα συναισθήματά του -ή κάποια άλλη μορφή βιώματος- που καθρέφτιζαν και καθρεφτίζουν ακόμα και σήμερα αυτό το, για μας, ακατανόητο φαινόμενο της Φύσης;

Αν ξεκινήσουμε με τη θέση ότι μονάχα οι άνθρωποι διαθέτουμε νόηση και είμαστε συνειδητά ζωντανοί, τότε όλες οι προηγούμενες ερωτήσεις στερούνται νοήματος. Τόσο η Γη όσο και ο Δίας και τα άλλα άστρα δεν θα ήταν παρά σκέτοι βράχοι που περιστρέφονται τυφλά και άσκοπα σε μηχανικές τροχιές γύρω από τον ήλιο. Αν όμως, μαζί με τους αρχαίους σοφούς, πιστεύουμε ότι η Παγκόσμια Ζωή εκφράζεται και εκδηλώνεται με πολλούς άλλους τρόπους, ακόμα και στα πελώρια ουράνια σώματα του Σύμπαντος, τότε όχι μόνον οι ερωτήσεις αυτές, αλλά και πολλά άλλα πράγματα στη ζωή μας αποκτούν νόημα πολύ πιο πλούσιο, όμορφο και βαθύ.

Με μια τέτοια θεώρηση, η θέση του ανθρώπου στη ζωή και στο σύμπαν, ο σεβασμός και η γενναιοδωρία του σε κάθε άλλη μορφή ζωής παίρνουν μία άλλη πολύ ανώτερη διάσταση. Και είναι σ' αυτή τη διάσταση, μακριά από κάθε εγωκεντρισμό και ανθρωποκεντρισμό, πιο πνευματική και ώριμη, που πιστεύουμε ότι μπορεί να κατανοηθούν και να λυθούν πολλά, αν όχι όλα, από τα προβλήματα της Οικολογίας που μαστίζουν τη σύγχρονη ανθρωπότητα.

Σήμερα μας μένει η έκκληση, ο πόνος, η ανικανότητα, ο θαυμασμός του να ζούμε σ' αυτό το άπειρο σύμπαν, του οποίου μόλις φτάνουμε να κατανοήσουμε λίγους κόκκους σκόνης, και το οποίο, απ' ό,τι φαίνεται, πολύ λίγο μπορούμε να βοηθήσουμε -παρά το γεγονός ότι οι καλές επιθυμίες μας πετούν πολύ μακρύτερα από τις φτωχές λογικές σκέψεις μας.

Εκδίδεται από τις:
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΑ ΑΚΡΟΠΟΛΗ
ΛΕΛΑΣ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ 30,
ΑΘΗΝΑ 11361
Τηλ. 8250455, Fax. 8810830

ΕΤΟΣ 16ο, ΤΕΥΧΟΣ 77
ΜΑΡΤΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1996

Εκδότης

Κ. Γιαννοπούλου

Υπεύθυνος Ύλης

Σ. Παττακός, Γ. Διβόλης

Διευθυντής Σύνταξης

Γ.Α. Πλάνας

Ατελιέ

Ε. Κατραντσιώτου

Δημ. Σχέσεις - Διαφημίσεις

Π. Γκούμας

Μεταφράσεις

Γ. Πλάνας, Ι. Μούστρη, Γ. Σκιάνης,

Laura Rodriguez

Συνεργάτες

Γ. Χαραλαμπίδης,

Ε. Κουτσοδόδωρος,

Α. Μπουρατίνας, Β. Κουρούκλης,

Κ. Σπυροπούλου, Ι. Πέρρος

Στοιχειοθεσία - Διόρθωση

Ε. Κούτρα

Μοντάζ

Γ. Διβόλης, Δ. Κωστήνης

Εκτύπωση

Α. Μπούκας

Διακίνηση

Παντελής Βεκρής

Τα δημοσιευμένα άρθρα δεν εκφράζουν απαραίτητα την άποψη του περιοδικού, αλλά βρίσκονται στην ευθύνη του συγγραφέα.

Π Ε Ρ Ι Ε

11

ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

3 Σημείωμα του εκδότη

6 Δραστηριότητες

8 Ματιές στον κόσμο

Μια σύντομη ματιά στα γεγονότα που το περασμένο δίμηνο βρέθηκαν στην επικαιρότητα.

11 ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

Είναι φαινόμενο αποκλειστικά της εποχής μας η οικολογική καταστροφή; Μπορεί ο σημερινός άνθρωπος σ' αλήθεια να "εξοντώσει" το ον όπου πάνω του ζει; Και είναι μόνο το φυσικό μας περιβάλλον που έχει μολυνθεί ή και το ψυχολογικό και πνευματικό;

Του Γεωργίου Πλάνα

14

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΠΙΝΑΕΙ

14 Ο ΚΟΣΜΟΣ ΠΙΝΑΕΙ

Μια κριτική ματιά πάνω στο θέμα της πείνας που μοσχομυρίζει την ανθρωπότητα -ολόκληρη την ανθρωπότητα, μια που η φυσική πείνα μπορεί να περιορίζεται στις υπανάπτυκτες περιοχές της γης, αλλά είναι εμφανές ότι και ο προηγμένος κόσμος πεινά σε άλλα, πιο λεπτά επίπεδα. Μία απόπειρα ανάλυσης του προβλήματος, ώστε να συντεθεί σιγά σιγά μια λύση.

Της Delia Guthman

18 ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

Μία άλλη διάσταση του οικολογικού θέματος, που ασχολείται όχι με τα "συμπτώματα" αλλά με την ανίχνευση της ρίζας του προβλήματος: της πολιτικής μόλυνσης από την οποία ίσως ηγηάζουν όλες οι άλλες.

Του J.A.Livraga

Χ Ο Μ Ε Ν Α

22

ΦΥΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΕΙΔΗΔΗ στην
αρχαία Ελλάδα

22 ΦΥΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

(Α' Μέρος)

Πώς ο τρομερός οικολογικός όλεθρος του 12ου αιώνα π.Χ., που συνυφάνεται με την παραβίαση των αρχών της παλαιάς λατρείας της Μεγάλης Μητέρας και την καταστροφή του Μυκηναϊκού Πολιτισμού, διαπλάθει τις βαθύτερες αρχές και ποιότητες ολόκληρου του μετέπειτα κλασικού Ελληνικού Πολιτισμού.
Του Αιμίλιου Μπουρατίνου

32 Η ΤΙΜΗ ΕΝΟΣ ΙΝΔΙΑΝΟΥ

34 Η ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗ ΠΡΑΣΗ

39 ΞΩΤΙΚΑ

Είναι όλα τα πλάσματα της Φύσης πάντα ορατά; Όλοι οι παραδοσιακοί πολιτισμοί λένε όχι, μέσα από ιστορίες, θρύλους, τραγούδια που μιλούν για πάμπολλα είδη στοιχειακών πνευμάτων της Φύσης που ζουν δίπλα -ή παράλληλα- με τον άνθρωπο.
Του Σάββα Παττακού

44 ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΘΕΡΜΟΚΗΠΙΟΥ

Εχει ακουστεί τελευταία πολύ. Ίσως και να έχει "παρεξηγηθεί". Το σίγουρο είναι πως με τα σημερινά οικολογικά δεδομένα αποτελεί ένα συνεχώς αυξανόμενο πρόβλημα. Ο συγγραφέας το εκθέτει, αποφεύγοντας περιπλοκούς επιστημονικούς όρους!
Του Γιώργου Σαμπροβαλάκη

39

ΤΑ ΞΩΤΙΚΑ

50 **ΟΔΥΣΣΕΙΑ** (Β' μέρος)
Μία συμβολολογική προσέγγιση του ομηρικού έπους, μέσα από την οποία διαφαίνεται το πνευματικό βάθος των αρχαιοτάτων κειμένων του Ελληνικού Πολιτισμού και εξηγείται λίγο περισσότερο η βάση της διαχρονικής τους αξίας.

55 **"ΓΝΩΘΙ ΣΑΥΤΟΝ"**
ασκήσεις ψυχολογίας

56 **ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ**

57 **ΑΡΧΑΪΚΟ ΒΗΜΑ**
του Γ. Χαραλαμπόπουλου.

58 **ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΣΚΑΚΙΟΥ**
του Β. Κουρούκλη

62 **ΔΩΡΕΑΝ ΣΥΝΔΡΟΜΗ**
Τι; και Πως;

ΠΡΟΣΟΧΗ:

*Σε περίπτωση που δεν βρίσκετε το "ΝΕΑ ΑΚΡΟΠΟΛΗ" στην περιοχή σας ενημερώστε μας:
Δευτέρα - Παρασκευή 19.00 - 22.00
κ. Παντελή Βεκρή - κ. Παν.Γκούμα*

Τηλ.: 8817900

“ΤΟ ΚΑΛΟΝ ΠΑΡΑ ΠΛΩΤΙΝΩ”

Η μελέτη με την οποία ο Γεώργιος Μ. Βιζυηνός, από τους κορυφαίους, αναγορεύτηκε το 1884 υπηγητής της Ιστορίας της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών είχε τίτλο “Η φιλοσοφία του καλού παρά Πλωτίνω”. Και μολονότι αναμφίβολα υπήρξε η πρώτη αξιόλογη πρωτότυπη ελληνική συμβολή στη μελέτη του Πλωτίνου κατά τα νεότερα χρόνια, η ύπαρξή της αγνοήθηκε επιδεικτικά [...] σχεδόν σε όλες τις έκδοτες διατριβές που εκπονήθηκαν στη χώρα μας σχετικά με τη φιλοσοφία του Πλωτίνου, όπως επισημαίνει στο εισαγωγικό σημείωμα της καθυστερημένης έκδοσης του έργου ο Παύλος Καλλιγιάς. Κάλλιο αργά παρά ποτέ. Από τις εκδόσεις “Αρμός”.

Η ΣΕΡΒΙΑ ΑΥΤΟΕΞΟΝΤΩΝΕΤΑΙ;

Κανείς δεν θέλει πια τον πόλεμο στο Βελιγράδι. Και οι περισσότεροι εθελουφλούν, κάνοντας πως τον έχουν ξεχάσει. Φυσικό είναι λοιπόν να ενοχλούνται από τους βετεράνους που γυρίζουν από τα μέτωπα, σαν εριννύες που βασανίζουν το μυαλό. Και φυσικό επίσης για τους ανθρώπους εκείνους που έπαιξαν τη ζωή τους για τα ιδεώδη τους, και αντί να τους αντιμετωπίζουν σαν ήρωες τους περιφρονούν σαν περιθωριακούς, να μη θέλουν πια τη ζωή αυτή. Άλλοι τρελαίνονται, άλλοι καταφεύγουν στη βία ή στο αλκοόλ, άλλοι γυρίζουν στην κόλαση του πολέμου ελπίζοντας να βρουν το θάνατο και άλλοι “απλά” αυτοκτονούν. “Σύνδρομο του Βιετνάμ” το αποκαλούν κάποιοι. Η κτηνωδία του πολέμου είναι αβόσποχη, κυρίως όταν δεν ακολουθεί η δικαίωση και η κοινωνία δεν ζητά παρά να ξεχάσει, με περισσότερα λόγια. Την τελευταία τριετία, το ποσοστό των αυτοκτονιών στη Σερβία έχει ανέβει κατά 22%. Χωρίς άλλα λόγια.

ΛΕΥΚΗ ΚΑΙ ΜΑΥΡΗ... ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ

Το “Φόρεστ Γκαμπ” το είδαν οι περισσότεροι. Το ότι τα λόγια που είδαν και άκουσαν να προφέρει ο Τζον Κένεντι στην ταινία πόσο ξέρουν ότι ήταν επινόηση του σεναριογράφου; Ένα -αθώο-παράδειγμα του πόσο (και πόσο πειστικά) μπορεί να αλλοιωθεί μια πληροφορία με τη βοήθεια της προηγμένης τεχνολογίας. Επειδή όμως υπάρχουν και πλήθος

άλλα παραδείγματα λιγότερο αθώα, η κατάσταση έχει ήδη γίνει ανησυχητική. Δημοσιογράφοι κυρίως της ειδικότερας κατηγορίας ασχολείται με ρεπορτάζ σχετικά με την ασφάλεια και την ασφάλεια των χωρών διοργανώθηκε συνέδριο στη Γαλλία με θέμα το τεχνολογικό πρόβλημα -παρενέργεια της προηγμένης τεχνολογίας της πληροφορικής και ενημέρωσης. Ερευνητές, πανεπιστημιακοί, στρατιωτικοί και ανώτεροι κρατικοί λειτουργοί θα ασχοληθούν με αυτό που προσεχώς αποκαλείται “δικτατορία του ορατού”. Ξεχωριστό δε ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος που ασκείται η προπαγάνδα που διακρίνεται σε λευκή, όταν δεν κρυφτεί η προέλευσή της, φαιά (γκρίζα) όταν η προέλευση δεν δηλώνεται και μαύρη, όταν πρόκειται για πραγματική παραπληροφόρηση.

ΚΑΙ... ΜΑΥΡΟΣ ΚΑΙΡΟΣ

“Ανοδο της στάθμης της θάλασσας, εξάπλωση των επιδημιών, πλημμύρες και τυφώνες θα προκαλέσει η αλλαγή των κλιματικών συνθηκών, που αντρείπεται σταδιακά εξαιτίας της αλόγιστης καύσης άνθρακα και μεθανίου από τον άνθρωπο, όπως προειδοποίησαν οι εκπρόσωποι των περιβαλλοντικών οργανώσεων Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση, Δίκτυο Μεσόγειος ΣΕΚ και το Ινστιτούτο Γκαίτε, μετά την διεξαγωγή που οργάνωσαν το Νοέμβριο με θέμα “Το φαινόμενο του θερμοκηπίου και η αλλαγή του κλίματος - Περιβαλλοντικές και κοινωνικές διαστάσεις”. Ο εκπρόσωπος του οικολογικού Ινστιτούτου της Γερμανίας Γκέρο Λυσεν δήλωσε πως οι τρεις βασικές γραμμές που πρέπει να ακολουθηθούν στον τομέα της ενέργειας είναι “η οικονομία, η ορθολογική χρήση και η εφαρμογή ανανεώσιμων πηγών”. Τα αποτελέσματα, εάν δεν υιοθετηθεί κάποια πολιτική, είναι ευνόητα και εξαιρετικά δυσόψιμα. Ίσως δούμε στην κυριολεξία “το κακό μας τον καιρό”.

ΞΕ-ΘΑΨΤΕ ΤΟΥΣ ΝΕΚΡΟΥΣ!

Η Νεφερτάρη, το όνομα της οποίας σημαίνει “η ωραιότερη”, φαίνεται πως υπήρξε πράγματι η πιο ωραία και πιο αγαπημένη σύζυγος του Φαραώ Ραμσή Β΄, που βασίλευσε στην Αίγυπτο μεταξύ 1304 και 1236 π.Χ.

ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

τάφος της, σκαμμένος σ' ένα βράχο στην Κοιλιάδα των Βασιλισσών κοντά στο Λούξορ και διακοσμημένος με εξαιρετικά διατηρημένες τοιχογραφίες, άνοιξε για πρώτη φορά στο κοινό το Νοέμβριο του 1995 (ανακαλύφθηκε το 1904), δημιουργώντας έντονη διχογνωμία μεταξύ των ειδικών λόγω της ιδιαίτερης ευαισθησίας των τοιχογραφιών. Ο κ. Zahi Hawass, διευθυντής του χώρου των Πυραμίδων και της Σφίγγας στην Γκίζα, δηλώνει απολύτως αντίθετος στο να ανοίξει για το κοινό το μνημείο, προτείνοντας η ομορφιά του να γίνει γνωστή μέσω μόνιμης έκθεσης φωτογραφιών. Ενώ ο πρόεδρος του Ανωτάτου Συμβουλίου Αρχαιοτήτων της Αιγύπτου κ. N.H.Nouredin, υποστηρίζει πως τα μέτρα που έχουν πορθεί επαρκούν. "Νίκησε" ο δεύτερος, ο οποίος και εγκαινίασε τις επισκέψεις του κοινού στον τάφο της "Ωραιότερης" Δηλοδής, νίκησε και πάλι ο τουρισμός.

ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

Όταν το 332 π.Χ. ο Μέγας Αλέξανδρος δέκοψε τη μεγάλη πορεία του προς Ανατολάς, για να συμβουλευθεί το μαντείο του Αμμωνος Διός στην Αίγυπτο, έδωσε εντολή να χτιστεί μία πόλη σύμφωνα με το πρότυπο της ιδεώδους πολιτείας που είχε φανταστεί μικρός, μαζί με το δάσκαλό του τον Αριστοτέλη. Ετσι δημιουργήθηκε η αρχαία Αλεξάνδρεια, η μεγαλύτερη μητρόπολη της ελληνιστικής αρχαιότητας, σταυροδρόμι των μεσογειακών πολιτισμών. Αργότερα πόλεμος και σεισμοί κατέστρεψαν το Φάρο της, ένα από τα 7 θαύματα του κόσμου, η φωτιά αφάνισε τη Μεγάλη Βιβλιοθήκη, πόλο έλξης σοφών και ποιητών, και ξεθεμελίωσαν την πόλη. Η Αλεξάνδρεια θεωρούνταν καμένη, σαν τη μυθική Ατλαντίδα. Σήμερα, μετά από αιώνες λήθης, οι αρχαιολόγοι ανασύρουν από το βυθό του κόλπου της πόλης κίονες, σφίγγες, αγάλματα θεών-Βασιλέων, τμήματα του Φάρου, από μία έκταση μεγαλύτερη από δύο εκτάρια, διάσπαρτη με εκατομμύρια ερείπια μεγαλοπρεπών οικοδομημάτων, χαρτογραφώντας ξανά την πόλη όπου αγαπήθηκαν ο Αντώνιος και η Κλεοπάτρα. Η περιπέτεια ξεκίνησε το 1961, όταν ένας δύτης ανακάλυψε στο βυθό ένα τεράστιο άγαλμα της Ισιδας. Με το ενδιαφέρον της Ουνέσκο, το

πάθος ειδικευμένων αρχαιολόγων και τη βοήθεια του Γαλλικού Ινστιτούτου Ανατολικής Αρχαιολογίας, έχει ξεκινήσει μια προσπάθεια διάσωσης και μελέτης μίας ακόμη από τις συγκλονιστικά σημαντικές περιοχές που έχει "προσφέρει" η Αίγυπτος στον ανθρωπινό πολιτισμό.

ΤΑ ΜΥΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΠΛΑΝΗΤΩΝ

Πού κρύβονται οι άλλες "Γαίες" του Σύμπαντος; Εδώ και δεκαετίες οι αστρονόμοι πασχίζουν να απαντήσουν σ' αυτή την ερώτηση, που αποδεικνύεται από τις πλέον ακανθώδεις της μοντέρνας Αστρονομίας. Όμως τους τελευταίους μήνες, οι αναγγελίες σημαντικών ανακαλύψεων πληθαίνουν. Το 1990, ένα σύστημα 3 μικρών πλανητών ανακαλύφθηκε γύρω από ένα Πάλαρ. Το 1995 παρατηρήθηκε ένα φαινόμενο στο άστρο Β-Rictoris που προκαλείται από ένα σώμα το οποίο θα μπορούσε να ήταν πλανήτης. Την ίδια χρονιά, ένα φαινόμενο βαρυτικού μικροφακού πρόδιδε την ύπαρξη ενός καφέ Νάνου ή ενός πλανήτη. Επίσης το 1995, δύο Ελβετοί αστρονόμοι (Mayor και Queloz) ανακάλυψαν ένα σώμα με τη μάζα του Δία να περιστρέφεται γύρω -και εξαιρετικά κοντά- από τον Πήγασο 51, του αστερισμού του Πήγασου. Αυτό το σώμα, σύμφωνα με τους Ελβετούς, είναι είτε πλανήτης, είτε "αποτυχημένος" ήλιος.

(Science et Vie, Ιανουάριος 1996)

ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΜΑΓΝΗΤΙΚΟΥ ΠΕΔΙΟΥ ΤΗΣ ΓΗΣ

Δύο Αμερικανοί ερευνητές των Γεοφυσικών Ινστιτούτων του Λος Αλαμος και του Λος Αντζελες κατόρθωσαν να αναπαραγάγουν σε υπολογιστή τη "ζωή" του πυρήνα της Γης για μία περίοδο 40.000 ετών. Για να το επιτύχουν, "γύρισαν" τις εξισώσεις τους περισσότερο από 2.000.000 φορές! Το αποτέλεσμα είναι όχι μόνο μία ρεαλιστική εικόνα του μαγνητικού πεδίου που προκαλεί ο πυρήνας, αλλά και η αυτόματη αντιστροφή της πολικότητας στο τέλος της προσομοίωσης, κάτι που για πρώτη φορά επιτυγχάνεται. Όμως αυτό δεν αρκεί. Πρέπει να βρεθεί ένα μοντέλο ικανό να αντιστρέφεται πολλές φορές, γιατί στο διάστημα της ιστορίας της η Γη μας έχει

ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

αντιστρέφει πολλές φορές την πολικότητα του μαγνητικού της πεδίου, όπως αποδεικνύεται και από τα πετρώματα που έχουν ανακαλυφθεί και που δείχνουν ένα διαφορετικό μαγνητισμό, δισεκατομμυρίων ετών!

(Science et Vie, Ιανουάριος 1996)

ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΤΑΚΛΥΣΜΟΣ ΤΟΥ ΝΩΕ

Όλες οι οικολογικές οργανώσεις έχουν δηλώσει ότι ο πλανήτης μας δεν αντέχει οικολογικές καταστροφές του μεγέθους αυτής του Αμαζονίου και μας τα δείχνει "έμπρακτα": μέσα στα τελευταία πενήντα χρόνια έχουν θρυμματιστεί 5 από τα 9 στρώματα πάγου στην ανταρκτική, εξαιτίας της αύξησης θερμοκρασίας που προκαλεί η μόλυνση (ίσως βοηθήσει και το "καλοριφέρ" της Βραζιλίας). Γεγονός είναι πως έχει εξαφανιστεί ένα κομμάτι 8.500 τετραγωνικών χιλιομέτρων και οι επιστήμονες εκτιμούν πως αν η αύξηση της θερμοκρασίας συνεχιστεί, το πρόβλημα θα ενταθεί περισσότερο. Ο άμεσα ορατός κίνδυνος είναι τα μεγάλα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα πλοία, όσο περισσότερα παγόβουνα θρυμματίζονται και πέφτουν στις νότιες θάλασσες. Ο κίνδυνος για τους ανθρώπους, να διευκρινίσουμε. Γιατί για τους πικκούινους και 15 φώκιες, τους μόνιμους - και μόνους μάλλον - κατοίκους της περιοχής οι συνθήκες που θα διαμορφωθούν θα είναι ευνοϊκότερες. Τελικά ίσως ο πλανήτης Γη να βρει τρόπο να πετάξει από πάνω του μόνο εμάς τα ενοχλητικά παράσιτα, χωρίς να "πάρει η μπάλα" και όλο το ζωικό βασίλειο.

ΤΟ ΠΥΡ ΤΟ... ΕΣΩΤΕΡΟΝ

Φαίνεται πως οι "δικοί μας" εμρηστές δασών είναι βρέφη μπροστά στους ...τροπικούς "συναδέλφους" τους. Ο λόγος περί Αμαζονίου που μετατράπηκε - για τον ευγενή λόγο της δημιουργίας νέων κτημάτων προς εκμετάλλευση - σε κόλαση επί της γης. Τα απέραντα δάση του καίγονταν χωρίς διακοπή από τον Ιούνιο ως το Νοέμβριο του 1995 σε έκταση μεγαλύτερη από δύο εκατομμύρια τετραγωνικά μίλια. Ας θυμηθούμε ότι η Βραζιλία είχε συνυπογράψει το 1992 την παγκόσμια συμφωνία της προστασίας του περιβάλλοντος κατά την ιστορική διάσκεψη του Ρίο. Δε δείχνει ωστόσο

να μπορεί να επιβληθεί στους κτηματίες που με ζήλο επιδιώκονται στην κουκουλωμένη, όπως ονομάζεται η ολέθρια συνήθεια της επέκτασης των (ιδιωτικών εννοείται) καλλιεργήσιμων εκτάσεων, μέσω πυρπόλησης και αποψήλωσης των μυθικών δασών που αιώνες τροφοδοτεί ο μεγάλος τροπικός ποταμός. Και το πιο τραγελαφικό: Η Βραζιλία το 1992 με υπερηφάνεια ανακοίνωσε επιτέλους οι πυρκαϊές στα δάση είχαν μειωθεί πολύ σε σύγκριση με τη δεκαετία του '80, το οποίο ήταν αληθές, αλλά που οφειλόταν. Στο γεγονός ότι οι κτηματίες στερούνταν μιας απαραίτητης για την επέκταση των αγρών τους πόρων. "Μόνο λίγο καιρό ξεποσταίνουμε, δηλαδή.

GENERATION X? ΓΕΝΙΑ NINTENDO

"Οι νεότερες γενιές διαβάζουν λιγότερο σύμφωνα με στοιχεία που παρουσιάστηκαν σε εκδοτικό σεμινάριο στο Πανεπιστήμιο Στάνφορντ της Καλιφόρνιας. Η περίοδος "γενιά X", όσοι δηλαδή γεννήθηκαν μεταξύ 1962 και 1975, και ήταν άραγε οι πρώτοι που ανατράφηκαν με την "κουλτούρα της εικόνας", διαβάζουν λιγότερο, αν και διαθέτουν καλύτερο τεκμήριο υψηλότερη μόρφωση. Οι "GenXers" χαρακτηρίζονται από την αποστασιοποιημένη στάση τους απέναντι στην κοινωνία και τη πολιτική. Ωστόσο, η γενιά που θα αποφασίσει με τη συμπεριφορά της για την τύχη του γραπτού, έντυπου λόγου, είναι εκείνη που διαδέχεται την Generation X, η επνομαζόμενη "γενιά του Nintendo" (από τη γνωστή εταιρεία ηλεκτρονικών παιχνιδιών). Τα παιδιά που σήμερα είναι από 5 έως 18 χρονών και είναι χρήστες της πληροφορικής από νεαρή ηλικία, αλλά και αναγνώστες τεράστιου αριθμού παιδικών βιβλίων που τους αγόρασαν οι 40άρηδες και 50άρηδες γονείς τους, δηλαδή η δημογραφική ομάδα που διαβάζει πιο πολύ απ' όλες. Τι θα "αποφασίσουν" τα ουριανά "παιδιά του Κυβερνοχώρου"; Λέτε τα βιβλία να αρχίσουν να εξαφανίζονται και στις επόμενες 10ετίες, όσοι είμαστε αμετανόητοι "χρήστες" τους να χρειαστεί να αποστηθίσουμε όσο μας επιτρέπει η μνήμη μας;

Επιμέλεια: Κατερίνα Σπυροπούλου

ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

Δεν είναι πολλά τα θέματα που τραβούν το γενικό ενδιαφέρον και την προσοχή του παγκόσμιου πληθυσμού. Αλλά η Οικολογία είναι πλέον ένα από αυτά.

Η καταστροφή του περιβάλλοντος σε πλανητική κλίμακα είναι ένα γεγονός που δεν μπορούμε πια να αγνοήσουμε.

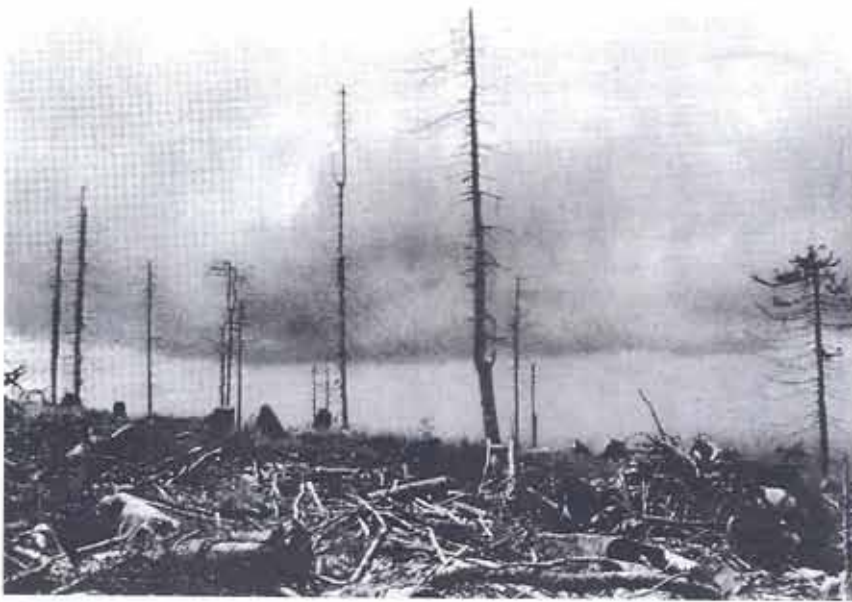

Είναι βέβαιο ότι δεν είναι η πρώτη φορά που συμβαίνει κάτι τέτοιο, και αυτό μας το αποδεικνύουν τα γεωλογικά στρώματα και τα απολιθώματα που έχουν μελετηθεί: κατά καιρούς, από τις μακρινότερες παλαιολογικές εποχές, ο πλανήτης έχει υποστεί σοβαρότατες οικολογικές καταστροφές. Γίνεται λόγος για συγκρούσεις κομητών και μετεωριτών με τη Γη πριν από

Γ.Α.Πλάνας

Ιδρυτής της Ν.Α. στην Ελλάδα

εκατομύρια χρόνια, για αναποδογύρισμα του άξονα περιστροφής της, για πολλές εποχές των παγετώνων, για διάφορους παγκόσμιους κατακλυσμούς και σεισμικές θεομηνίες οικουμενικής εμβέλειας. Η απότομη εξαφάνιση των δεινοσαύρων αποτελεί ακόμα και σήμερα ένα άλυτο μυστήριο για τη σύγχρονη επιστήμη, και το ίδιο η απότομη ψύξη ολόκληρων κοιπαδιών Μαμούθ στη σημερινή Σιβηρία. Οι αρχαίοι Μύθοι και Παραδόσεις των περισσότερων λαών, στην Ασία, την Προκολομβιανή Αμερική, στην Ευρώπη και αλλού, μας μιλούν για ολικές καταστροφές, που διαδοχικά λαμβάνουν χώρα από τη φωτιά ή από τα νερά, κάθε μερικές δεκάδες χιλιάδες χρόνια, ερημώνοντας τον πλανήτη και αναγκάζοντας τον πολιτισμό να ξεκινήσει ξανά σχεδόν από την αρχή. Ο μεγάλος Έλληνας Φιλόσοφος Πλάτωνας μιλάει γι' αυτούς τους μηχανισμούς στο θαυμάσιο διάλογό του "Οι Νόμοι", και στον "Τίμαιο" και στον "Κριτία" αναφέρει την ύπαρξη ενός πανάρχαιου και ισχυρότατου πολιτισμού, της Ατλαντίδας- Ποσειδωνίας, που εξαφανίστηκε από την επιφάνεια της Γης μετά από έναν παγκόσμιο κατακλυσμό. Αργότερα, οι Στωικοί Φιλόσοφοι, οι Επικούρειοι και πολλοί άλλοι συμμοιράζονται αυτές τις ιδέες του Πλάτωνα.

Ανάλογο περιστατικά αναφέρουν πολλοί άλλοι αρχαιότεροι λαοί, και σε κανέναν δεν ξεφεύγει η γνωστή ιστορία του Δευκαλίωνα και του Νώε με την περίφημη Κιβωτό του, που αναφέρει η Παλαιά Διαθήκη. Οι σύγχρονοι όμως ερευνητές δεν έχουν καταλήξει ακόμα στο αν επρόκειτο για τον ίδιο κατακλυσμό σε όλες τις περιπτώσεις αυτές, ή αν υπήρξαν διαφορετικοί κατακλυσμοί που συνέβησαν κατά μεγάλα χρονικά διαστήματα. Η παραδοσιακή φιλοσοφία μας μιλάει για την ύπαρξη βιορρυθμών του πλανήτη, για μεγάλους και μικρούς αστρονομικούς και γεωλογικούς κύκλους, που επηρεάζονται από τον Ήλιο και τους πλανήτες, από κομήτες και άλλα ουράνια σώματα, καθώς και από τις εσωτερικές διεργασίες που συμβαίνουν στα έγκατα του ίδιου του πλανήτη μας. Η επισταμένη μελέτη όλων αυτών των θρύλων, παραδόσεων, φιλοσοφικών συγγραμμάτων και ιστορικών ντοκουμέντων μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η οικολογική καταστροφή δεν είναι ούτε αποκλειστικό χαρακτηριστικό της εποχής μας, αλλά και ούτε οφείλεται απαραίτητα στην ανθρώπινη καταχραστική δραστηριότητα, όπως έχει ακουστεί από μερικούς. Υπάρχουν πολύ πιο

ισχυροί παράγοντες καταστροφής, όπως οι γεωλογικοί και οι αστρονομικοί, από τον παράγοντα άνθρωπο.

Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι η ανθρώπινη δραστηριότητα, όταν αναπτύσσεται αλόγιστα και δίχως σεβασμό στη Φύση, είναι αβλαβής για τα Οικοσυστήματα της Γης. Αντίθετα, μπορεί να προκαλέσει ακόμα και την πτώση ολόκληρων πολιτισμών, όπως έγινε στην αρχαία Ελλάδα με τους Μυκηναίους, που οδήγησαν τον ελλαδικό χώρο στη μεσαιωνική οδύνη των λεγόμενων "σκοτεινών χρόνων" (11ο π.Χ. με 8ο π.Χ. αι. περίπου). Η σειρά άρθρων του φίλου μου Α. Μπουρατίνου καταπιάνεται ειδικά με τη διαλεύκανση αυτού του ιστορικού περιστατικού.

Και κάτι ανάλογο συνέβη επίσης στην αρχαία Κίνα, με την λεγόμενη περίοδο των "Αντιμαχόμενων βασιλείων", και σε ολόκληρη την Ευρώπη, μετά από τη σκληρή "αφαίμαξη" που προκάλεσαν οι ανάγκες του Ρωμαϊκού επεκτατισμού. Και σε όλους είναι γνωστές οι συνέπειες του αναγκαίου Μεσαίωνα που επακολούθησε. Σήμερα, λοιπόν, η αλόγιστη εκμετάλλευση των δασών, των θαλασσών, ο βιασμός των βιοτόπων της Γης, ο ανεξέλεγκτος υπερπληθυσμός στις όλο και περισσότερες τριτοκοσμικές χώρες και η ανεξέλεγκτη πια τεχνολογική

ανάπτυξη, με τις συνέπειες των περιβαλλοντικών και βιοχημικών ολέθρων, μπορούν να προκαλέσουν μια ανάλογη ή και χειρότερη καταστροφή του περιβάλλοντος αλλά και της ίδιας της ανθρωπότητας. Και συνεπώς ένας Νέος Μεσαίωνας εμφανίζεται στον ιστορικό ορίζοντα.

Στα αρχαία κείμενα των Ινδικών Πουράνας υπάρχουν αναφορές για την καταστροφή της Ατλαντίδας, που έγινε όχι μόνο λόγω γεωλογικών διαταραχών φυσικής προέλευσης, αλλά και λόγω της επέμβασης του ανθρώπου, που ήθελε να αμεταλλευτεί τις τότε τεχνολογικές του γνώσεις για εγωιστικούς σκοπούς, παραβιάζοντας τους νόμους της Φύσης.

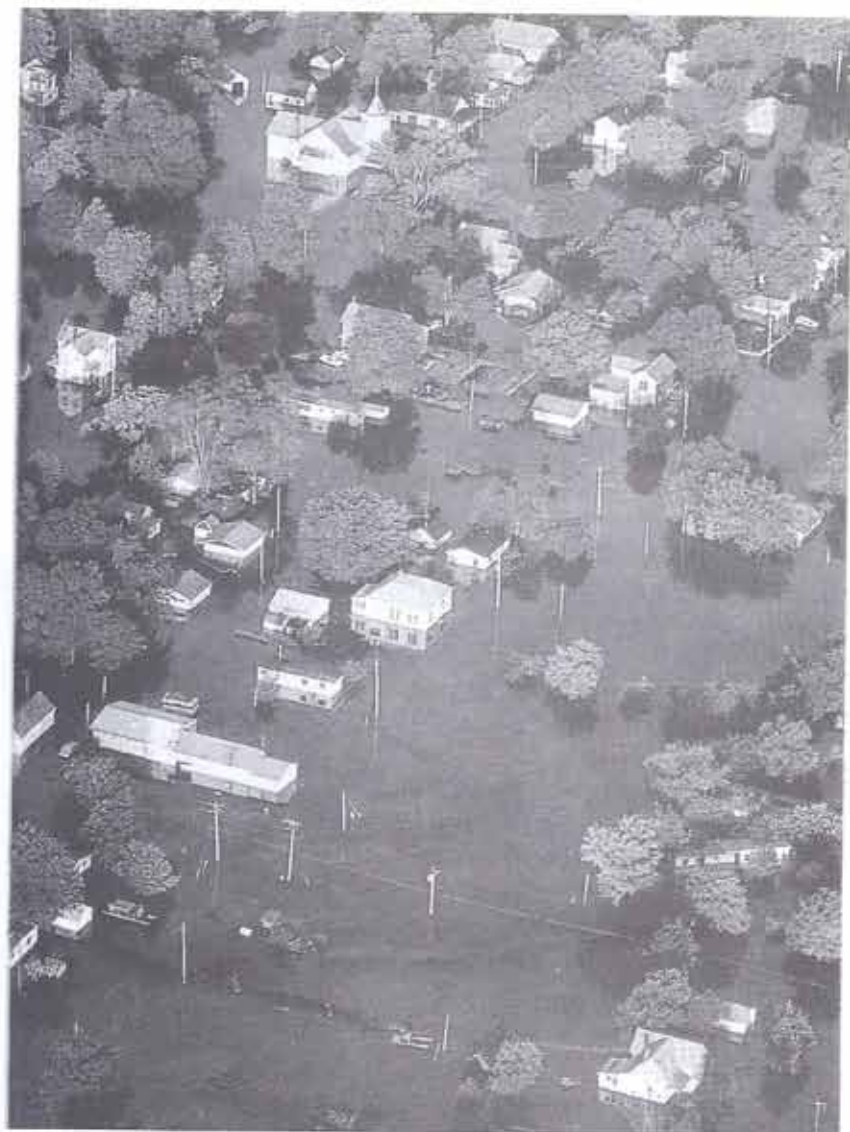
Από την άλλη μεριά, η οικολογική καταστροφή, όταν συμμετέχει ο άνθρωπος παράγοντας, δεν είναι μόνο ένα ζήτημα καταστροφής του φυσικού περιβάλλοντος.

Είναι περισσότερο ζήτημα αυτοκαταστροφής. Γιατί η έννοια "περιβάλλον" στην ανθρώπινη κοινωνία δεν αναφέρεται μονάχα στον φυσικό εξωτερικό περίγυρο, αλλά κυρίως στις αιτίες που διαμορφώνουν αυτό.

Δηλαδή, αναφέρεται στον ενδότερο ψυχολογικό και πνευματικό της περίγυρο. Ηδη, έθιμα, παραδόσεις, πολιτισμικά στοιχεία της κουλτούρας του λαού, κοινωνικές και ηθικές συμπεριφορές και κοσμοεπίδημα (νοοτροπίες), αποτελούν επίσης ένα σημαντικό "οικολογικό περιβάλλον" σε κάθε ανθρώπινη κοινωνία.

Η διατάραξη, αλλοίωση και καταστροφή του είναι ίσως σημαντικότερη από την όποια καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος. Γιατί, σε τελευταία ανάλυση, το πρώτο ευθύνεται για το δεύτερο. Και όταν ο άνθρωπος χρησιμοποιεί τους πόρους και τα αγαθά που γενναιόδωρα του παρέχει η Φύση, οφείλει να έχει μια μεγάλη υπευθυνότητα προς αυτήν τη γη, αλλά και έναν μεγάλο σεβασμό και ευγνωμοσύνη για τη γενναιοδωρία της.

Δείχνει μεγάλο εγωισμό και υπεροψία το να πιστεύει κανείς ότι ο

άνθρωπος είναι ο "αφέντης" της Φύσης και μπορεί να την τυραννά και να την βιάζει ανάλογα με τις ορέξεις και επιθυμίες του, με τις τεχνητές και ψεύτικες ανάγκες του, χωρίς να λαμβάνει υπόψη τα άλλα όντα της πλάσης, τα ορυκτά, τα φυτά και τα ζώα, με τα οποία μοιραζόμαστε το εισιτήριο σ' αυτό το επιβατηγό ουράνιο πλοίο που ονομάζουμε Πλανήτη Γη. Η αλήθεια είναι ότι το φυσικό μας περιβάλλον ήδη απειλείται... και για μερικούς η καταστροφή που πλέον έχει υποστεί δεν διορθώνεται, γιατί είναι πια αργά.

Αλλά ίσως δεν είναι ακόμα αργά για να επιχειρήσουμε να καλύτερεύσουμε το ψυχολογικό και

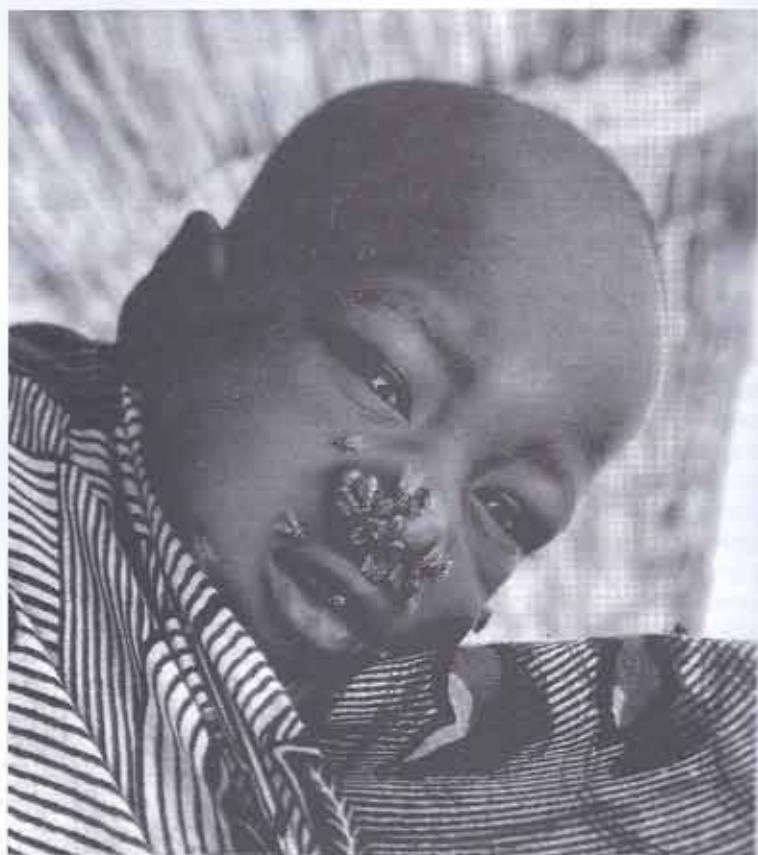
πνευματικό μας περιβάλλον, σε όλα τα μέρη της Γης, και να αποκτήσουμε όλο και καλύτερη ποιότητα ζωής σε όλα τα επίπεδα της ανθρώπινης ύπαρξης. Η Νέα Ακρόπολη, ως Πολιτιστικό και Φιλοσοφικό Κέντρο σε πάνω από 50 χώρες σε όλη τη Γη και με εκατοντάδες παραρτήματα σε αυτές, έτσι θέλει να το πιστεύει και επιχειρεί έμπρακτα να βοηθήσει όποιους εκφράζουν ανάλογες ανησυχίες. Γιατί η βελτίωση του ψυχολογικού και πνευματικού μας περιβάλλοντος μπορεί να αποτελέσει την αιτία και αρχή για τη μελλοντική αποκατάσταση και αναζωογόνηση του πληγωμένου φυσικού μας περιβάλλοντος.

Ο ΚΟΣΜΟΣ πεινάει!!

Τα μαζικά μέσα ενημέρωσης μας έχουν συνηθίσει στις πιο μακάβριες εικόνες που αντανακλούν την κατάσταση της απόλυτης έλλειψης στην οποία βρίσκονται πολλοί άνθρωποι. Η πείνα είναι σαν μία δαμόκλειος σπάθη που υπερβαίνει κατά πολύ τις πιο σκληρές αρρώστιες και όπως συμβαίνει με όλες τις ανιάτες αρρώστιες, δεν βρίσκεται μία γρήγορη και πρακτική λύση για να σταματήσει. Παρ' όλ' αυτά πιστεύουμε ότι το θέμα πηγαίνει ακόμα πιο πέρα και ότι η πείνα δεν αφορά μόνο τα σώματα, αλλά υπονομεύει σιγά σιγά όλα όσα χαρακτηρίζουν την Ανθρωπότητα. Γι' αυτό θα κάνουμε μία προσπάθεια ορισμού, για να προσδιορίσουμε κάποια πεδία στα οποία η μιζέρια διαφαίνεται με μεγαλύτερη δύναμη.

της **Delia Steinberg Guzman**

Διεθνούς Διευθύντριας της Νέας Ακρόπολης
Απόδοση στα Ελληνικά:
Laura Rodríguez, Φιλολόγος

ΦΥΣΙΚΗ ΠΕΙΝΑ

Είναι πολλοί, εκατομμύρια, αυτοί που δεν έχουν τίποτα να φάνε. Μόνο στην Αφρική, και σύμφωνα με τις στατιστικές, έχουν πεθάνει από πείνα πάνω από τριάντα εκατομμύρια άτομα στα τελευταία τέσσερα χρόνια...

Θα μπορούσε να πιστέψει κανείς ότι η πείνα επηρεάζει όσους ζουν σε φτωχά εδάφη, ερημικά, και εν μέρει είναι αληθεία. Αλλά πεθαίνουν

επίσης από ασίτια και όσοι έχουν γόνιμα εδάφη στη διάθεσή τους, και χωρίς να έχουν τα μέσα ούτε την ικανότητα να τα αξιοποιήσουν ή να τα εκμεταλλευτούν. Σήμερα μπορεί να πεθάνει κανείς τόσο μέσα σε άγονες περιοχές όσο και σε άλλες γόνιμες, τις οποίες οι κάτοικοί τους δεν ξέρουν ή δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν. Η φυσική πείνα ελέγχεται από ένα σύνολο συμπεριόντων που βέβαια

Εξακολουθούν να υπάρχουν δούλοι, οι άνθρωποι που παλούνται και αγοράζονται, αυτοί που εξαπατούνται με χιμαιρικούς παραδείσους.

υπάρχουν, αν και δεν φανερώνονται ανοιχτά- που ευνοούν την ανάπτυξη κάποιων περιοχών του πλανήτη εις βάρος άλλων. Και στις πιο ευνοημένες περιοχές δεν μπορούν να δράσουν ελεύθερα παράγοντας αυτό που λείπει από τις άλλες: η παραγωγή έχει το όριο που σημειώνουν οι διεθνείς αγορές, που ελέγχουν τη μοίρα μας, ορίζοντας τιμή στα πράγματα και κινώντας τα αόρατα νήματα ώστε να μην ξανακατέβουν αυτές οι τιμές ποτέ πια. Περισσεύουν τρόφιμα που δεν φτάνουν πουθενά επειδή δεν συμφέρει, επειδή δεν υπάρχουν μεταφορικά μέσα για να τα φορτώσουν, επειδή η διανομή τους θα μπορούσε να προκαλέσει σφαγές ανάμεσα στους πεινασμένους.

Έτσι, είναι προτιμότερο να καταστρέφονται ή να ρίχνονται στη θάλασσα. Αφθονούν οι δωρεές που υπόκεινται σε εκατοντάδες γραφειοκρατικές διαδικασίες, χωρίς

να φτάνουν ποτέ στα χέρια όσων χρειάζονται βοήθεια. Χωρίς να αποκλείουμε τις ευγενείς εξαιρέσεις, έχει γεννηθεί η νέα βιομηχανία της φιλανθρωπίας, που ούτε κι αυτή καταφέρνει να κατευνάσει την πείνα. Μένουν οι ιδεαλιστές, που παλεύουν γενναία για να βοηθήσουν τους φτωχούς, τους αρρώστους, τους δυστυχημένους και που γενικά πληρώνουν με τη ζωή τους αυτή την αλτρουιστική προσπάθεια, προσπάθεια που πεθαίνει με τον άνθρωπο εφόσον δεν υπάρχει καμία φόρμουλα οργανωμένη ικανή να τη διοχετεύσει έξυπνα. Μήπως επειδή δεν πίνουν ψηλές τιμές στις αγορές;

Ταυτόχρονα, ένα άλλο μέρος της ανθρωπότητας πεινάει εθελοντικά για να ακολουθεί τη μόδα των στιλιζαρισμένων εικόνων. Είναι άτομα που δεν ξέρουν να τρέφονται σωστά όσα λεφτά και να έχουν, ή που αναγκάζονται σε γεύματα κοινωνικής υποχρέωσης, ή

που ανακουφίζουν την καταναλωτική μανία τους με μια ακόρεστη όρεξη. Αυτό είναι μία επίθεση κατά της υγείας. Το άλλο, της πραγματικής μιζέριας, είναι μία επίθεση κατά της Ζωής. Κάθε τόσο δεχόμαστε ένα χτύπημα στη συνείδηση με θλιβερές φωτογραφίες -και δυστυχώς εντελώς πραγματικές-σκελετωμένων παιδιών, άσρκων μανάδων ανίκανων να θρέψουν τα μωρά τους, αντρών που δεν μπορούν να σταθούν όρθιοι και ακόμα λιγότερο να κάνουν μία φυσική δουλειά. Αυτές οι εικόνες μας έρχονται από τα ιστορικά κατάλοιπα των τόσο μισητών αποικιών και από τις θεωρούμενες σήμερα ανεξάρτητες χώρες. Ανεξάρτητες από τι ή από ποιον; Ποιος εξακολουθεί να τις υποτάσσει στη σκιά, αφήνοντάς τις να αλληλοεξοντώνονται σε φυλετικές, εθνικές και θρησκευτικές διαμάχες;

ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΠΕΙΝΑ

Δεν πρόκειται για τα βαμπίρ που ρουφούν το αίμα του κόσμου και τον αφήνουν χωρίς ενέργεια. Υπάρχουν άλλοι τρόποι για να εξουθενώνει κανείς τον κόσμο. Το χρήμα είναι μια μορφή ενέργειας. Είναι το αποτέλεσμα της εργασίας εκατομμυρίων ανθρώπων οι οποίοι σχεδόν δεν διαχειρίζονται αυτό το χρήμα και ό,τι μπορεί να αποκτηθεί από αυτό. Υπάρχει ένας μηχανισμός που απορροφά εργασία και χρήμα, επομένως και την ανθρωπινή ενέργεια, παράγοντας μία άλλη μορφή πείνας.

Υπάρχουν πανίσχυρες ομάδες -για τις οποίες γνωρίζουμε λίγο ή τίποτα- που χειρίζονται το χρήμα.

Υπάρχουν δυσβάσταχτοι φόροι που αγχώνουν αυτούς που δουλεύουν, χωρίς τα αποτελέσματα αυτής της επιβολής να είναι πάντα φανερά για τους διγόμενους.

Η ανθρωπινή ενέργεια είναι φτωχή, πολύ φτωχή. Υπάρχουν ακόμα δούλοι, αν υποθέσουμε ότι κάποτε έπαψαν να υπάρχουν.

Οι νέοι δούλοι είναι αυτοί που δεν μπορούν παρά να δουλεύουν όλο και περισσότερες ώρες για να έχουν

Παράλληλα, άλλο μέρος της ανθρωπότητας πεινάει εθελοντικά, για να ακολουθεί τη μόδα των στιλιζαρισμένων εικόνων.

τα ίδια ή λιγότερα πράγματα που να καλύπτουν τις ανάγκες τους. Οι αφέντες τους δεν φαίνονται αλλά δεν είναι γι' αυτό λιγότερο σκληροί από εκείνους των μυδιαστορημάτων που κυκλοφορούν ακόμα σε περίπτερα και βιβλιοπωλεία. Οι νέοι δούλοι είναι οι νέοι χωρίς πείρα και οι γέροι που ζητιανεύουν δουλειά επειδή δεν υπάρχει χώρος γι' αυτούς, εκτός και αν ο χώρος είναι μία καλά καμουφλαρισμένη εκμετάλλευση. Είναι αυτοί που καλούνται να υποστούν κάθε είδους ταπείνωση για να διατηρήσουν μία θέση εργασίας που να τους επιτρέπει να αντεπεξέλθουν στη ζωή. Εξακολουθούν επίσης να υπάρχουν και άλλοι δούλοι, οι παντοτινοί, οι άνθρωποι που πωλούνται και αγοράζονται, αυτοί που περνούν από τα χέρια των μεν και των δε, αυτοί που εξαπατούνται με απατηλούς παραδείσους για να καταλήξουν αλυσσοδεμένοι στο πιο υπόκοσμο έλη μέσα στις πιο σοφιστικέ πρωτεύουσες του κόσμου. Είναι αυτοί που ζουν χειρότερα από τα ζώα και αυτοί που δολοφονούνται χωρίς έλεος όταν δεν χρησιμεύουν σε τίποτε άλλο

πλέον. Ο αέρας είναι ενέργεια και πεινάμε για καθαρό αέρα. Όλο και περισσότερο αναπνέουμε βρωμιές και χαλάμε ελαφρά τη καρδία την ατμόσφαιρα, είτε επειδή έτσι παίρνει κανείς περισσότερα λεφτά είτε επειδή έτσι το απαιτούν οι φυσικές, χημικές ή πυρηνικές δοκιμές που θα καταλήξουν, λογικά, σε περισσότερο χρήμα.

Υπάρχει ένας προγραμματικός λιμός ενεργειακής πείνας, εστιασμένος είτε στον αέρα που αναπνέουμε είτε στο χρήμα που δεν έχουμε, που μεταφράζεται σε κούραση, αποθάρρυνση, κόπωση, σ' έναν καθημερινό διασυρμό μέσα στην παρούσα μιζέρια ή μπροστά στο φάντασμα μιας μελλοντικής μιζέριας.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΠΕΙΝΑ

Εδώ και καιρό τα συναισθήματα - τουλάχιστον στις πιο πολιτισμένες χώρες - έχουν αντικατασταθεί από τα ένστικτα. Αφού τα ένστικτα δεν είναι η κατάλληλη τροφή για τον ψυχισμό, ο άνθρωπος πεθαίνει της πείνας σ' αυτό το επίπεδο.

Όλοι ονειρεύονται να αγαπούν και να τους αγαπούν, ακόμα και εκείνοι που το αρνούνται, και το αρνούνται από πόνο και απελπισία και όχι επειδή απαρνούνται αυτό το ζωτικό

και απαραίτητο συναίσθημα. Αλλά όλοι ονειρεύονται μία αγάπη που να διαρκεί κάπως περισσότερο από τέσσερις μέρες, μία αγάπη που να μη διαλύεται μετά από ένα ποτό ή ένα ονειροπόλημα ναρκωτικών. Δυστυχώς είναι πολύ λίγοι αυτοί που κατορθώνουν να βιώσουν σοβαρά και δυνατά συναισθήματα όπως είναι η αγάπη, όπως η δόνηση που προκαλεί η ομορφιά, η καλοσύνη ή η δικαιοσύνη. Η πλειοψηφία περιπλανιέται στη ζωή σαν πεινασμένοι ζητιάνοι, μεταμφιεσμένοι με δεξιοτεχνία για να υποδύονται έναν πλούτο συναισθημάτων που δεν έχουν ούτε ξέρουν πώς να τον φτάσουν. Η συναισθηματική πείνα λέγεται μοναξιά. Δεν είναι η φυσική μοναξιά αλλά εκείνη η άλλη εσωτερική που κάνει τον άνθρωπο να πεθάνει από τη δίψα χωρίς να ξέρει πού βρίσκεται η θαυματουργή πηγή σ' όπου θα μπορέσει να πιει. Πόσα, πόσα όντα είναι μόνα σ' αυτό τον κόσμο! Εν τω μεταξύ, η διεθνής αγορά που όλα τα περιλαμβάνει, μας πουλάει χιλιάδες αυταπάτες παρέας που, από τη στιγμή που διαλύονται, μας αφήνουν ακόμα περισσότερο μόνους, περισσότερο

Σκελετωμένα παιδιά, άσαρκες μανάδες, άντρες που δεν μπορούν να σταθούν όρθιοι και ακόμη λιγότερο να κάνουν μια φυσική δουλειά εμφανίζονται - δυστυχώς, πολύ συχνά - σε θλιβερές φωτογραφίες.

Η πείνα από την οποία πάσχουμε είναι περισσότερο νοητική, ηθική, πνευματική.

ταπεινωμένους, περισσότερο απογοητευμένους και περισσότερο αδύναμους για να βγούμε από αυτή τη μιζέρια. Αλλά πώς να βγούμε από αυτήν αν δεν καταφέρουμε να τη δούμε και να την καταλάβουμε; Την αισθάνεται κανείς κάποια φορά, τη δέχεται μερικές φορές, την αρνείται άλλες, αλλά δεν ξέρει από πού έρχεται ούτε πώς να την παλέψει.

Στο χώρο των συναισθημάτων υπάρχουν επίσης θλιβεροί σκελετοί μοναχικών ατόμων: τα εγκαταλειμμένα και κοκομεταχειρισμένα παιδιά, οι γέροι που κανείς δεν θέλει να έχει στο σπίτι του, οι ανυπόφοροι άρρωστοι... Και εν τω μεταξύ πληθαίνουν οι πληθωρικοί από ψεύτικα συναισθήματα και ανοησίες, βίτσια και βία που, αντί να θρέφουν την ψυχή, την κάνουν κτηνώδη και την αμβλύνουν μέχρις ότου την

ξεκοκαλίσουν.

ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ ΠΕΙΝΑ

Και σε αυτό τον τομέα λείπουν επίσης οι καλές τροφές. Εδώ και πολύ καιρό δεν υπάρχουν ιδέες, αγνές ιδέες, υγιείς, αιώνιες, που να οδηγούν στην ανάπτυξη του νου. Όχι, η αγορά προσφέρει μόνο υποσχέσεις, λόγια και ουτοπικά σχέδια, φτηνά και κοινά σοφίσματα και διασκεδάσεις για τους νοητικά καθυστερημένους.

ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΕΞΑΙΡΕΣΕΙΣ, ΤΟ ΞΕΡΟΥΜΕ, ΑΛΛΑ ΕΙΝΑΙ ΤΟΣΟ ΛΙΓΕΣ...

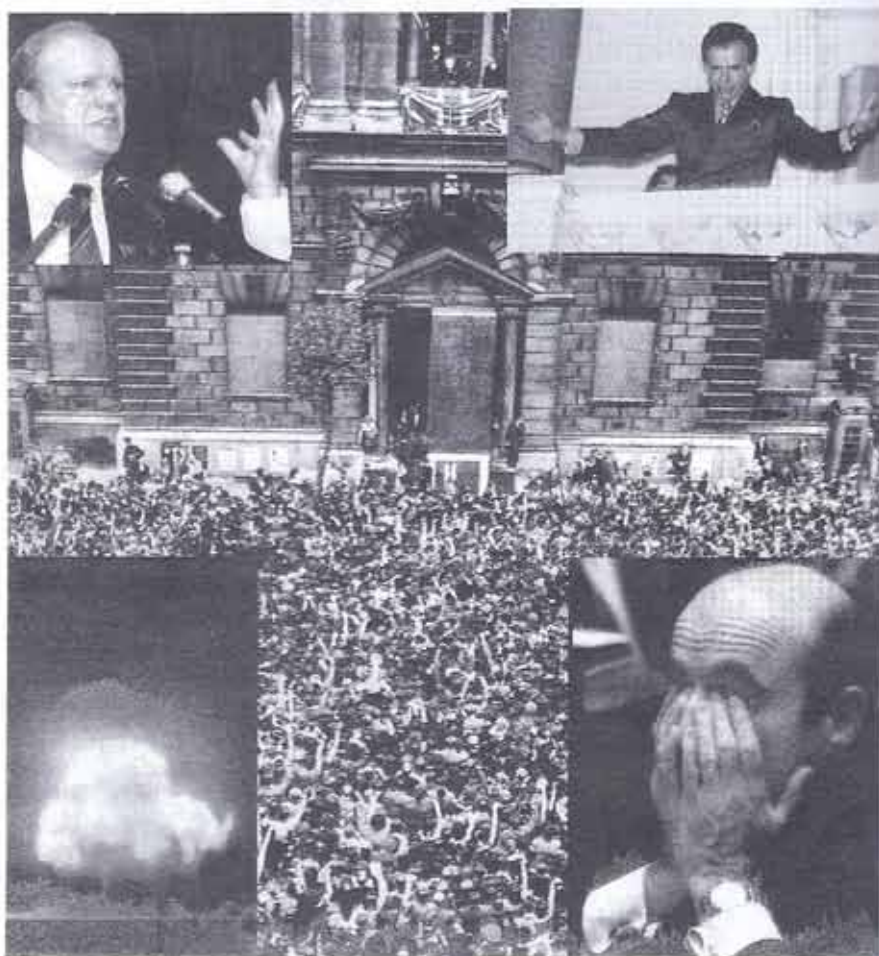
Η λογοτεχνία πρέπει να έχει σπιλά και διαφθορά για να συμβαδίζει με τη μόδα. Η ποίηση πρέπει να καταργεί τη ρίμα και το ρυθμό για να είναι ελεύθερη, το θέατρο πρέπει να δείχνει τις μιζέριες της ζωής, την τρέλα ή το εύκολο γέλιο που τίποτε δεν λύνει. Ο κινηματογράφος

προσφέρει εικόνες που μας παραμορφώνουν χωρίς να μας δώσει απαντήσεις. Αυτός που ζωγραφίζει, πασαλείβει. Αυτός που κάνει γλυπτά, φτύνει στο ήδη εκφυλισμένο αισθητικό κριτήριο. Η Φιλοσοφία εξαφανίζεται από τα προγράμματα μελετών και η Ιστορία έφτασε στο τέλος της... Τότε, ποιος σκέφτεται τι; Η πείνα από την οποία πάσχουμε είναι, περισσότερο από διανοητική, νοητική, λογική, ηθική, πνευματική. Η τόσο αναφερόμενη διαφορά ανάμεσα στον άνθρωπο και το ζώο - ο λόγος-διακρίνεται όλο και λιγότερο. Αντίθετα, είναι τα ζώα αυτά που θεωρούνται ως παράδειγμα πίστης, δεξιοτεχνίας, επιβίωσης και ομόνοιας με τη Φύση. Αν όντως σκεφτόμασταν, δεν θα πεινούσαμε τόσο.

Πιστεύουμε ειλικρινά ότι υπάρχουν δύσκολες στιγμές στην Ιστορία της Ανθρωπότητας, ότι έχουμε κάνει ζημιά στον πλανήτη μας τη Γη και ότι δεν πρέπει να μας παραξενεύει η αρνητική αντίδραση που συναντάμε, ότι δεν είναι πάντα καλές οι σοδειές και ότι πολλές φορές λείπει το νερό και οι σεισμοί μας ταρακουνούν χωρίς έλεος. Αλλά ο άνθρωπος, που πάντα τα έβγαλε πέρα, ξεκίνησε με το να σκέφτεται. Βγήκε από τα σπήλαια και έχτισε πόλεις σκεπτόμενος. Έγινε ενήλικας και πλησίασε τους θεούς με το νου και τη διαίσθηση. Σκεπτόμενος βρήκε τα καλύτερα συναισθηματά του και τους έδωσε έκφραση. Σκεπτόμενος ξαναπήρε την ενέργεια όταν ήταν καταπιασμένος και σκεπτόμενος έμαθε να σπέρνει και να συλλέγει καρπούς από το έδαφος. Ο κόσμος πεινάει επειδή κοιμάται. Κανείς δεν μπορεί να παράγει, ούτε να τρώει όταν κοιμάται. Μας πρέπει να ανοίξουμε τα μάτια, εκεί, ψηλά, όπου είναι το κεφάλι μας, να ανοίξουμε την καρδιά και τα χέρια, και η αφθονία θα έρθει όπως πάντα, από μέσα προς τα έξω και από πάνω προς τα κάτω. Να σκεφτόμαστε, να αισθανόμαστε και να δρούμε για να εξαφανιστεί η πείνα.

προς μία ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

Τα τελευταία χρόνια διαπιστώνουμε ένα ενδιαφέρον σε παγκόσμιο επίπεδο για την ανάγκη εναρμόνισης του ανθρώπου με τη Φύση. Παλιές δρασκευτικές προκαταλήψεις μαζί με την παραμορφωτική ανάπτυξη του υλιστικού μας πολιτισμού, ο οποίος έχει εκφυλιστεί προς μία υπέρμετρη λατρεία για τα τεχνικά-τεχνητά, καθώς και ένας ανθρωποποιημένος υποκειμενισμός, μας έχουν οδηγήσει σ' αυτή την ιστορική στιγμή που είναι υπερβολικά προβληματική, αποπνικτική, πολύ επικίνδυνη και με προαισθήσεις ενός αποκαλυπτικού μέλλοντος.

Θέλουμε να ελπίζουμε ότι δεν είναι πια πολύ αργά. Είναι ολοφάνερο ότι έχουμε ακολουθήσει έναν λανθασμένο δρόμο ανάπτυξης, που μας οδηγεί στο χείλος ενός γκρεμού. Το πρόβλημα είναι σοβαρό. Δεν μπορούμε να

ελπίζουμε για λύση ανάμεσα στις μετριότητες. Αυτό το ξέρει, κατά κάποιον τρόπο, ένα μεγάλο μέρος της ανθρωπότητας... οι νέοι. Οι γέροι και οι ενήλικες το καταλαβαίνουν... με τις εξαιρέσεις που επιβεβαιώνουν τον κανόνα.

Jorge Angel Livraga

Παμπλο Πικάσο. "Γκουέρνικα". Η Τέχνη του αιώνα μας συχνά επιλέγει να απεικονίσει τη φρίκη που επικρατεί στο περιβάλλον και όχι το κάλλος, όπως η Κλασική Τέχνη.

Σήμερα υπάρχουν "πράσινα σαματεία" που πολεμούν, σε μερικές περιπτώσεις ακόμη και φυσικά, το κυνήγι των φαλαινών, την εξάλειψη όμορφων ειδών πουλιών, τη διατήρηση των πνευμόνων του πλανήτη, των δασών και των βουνών του. Επίσης αυτά που ονειρεύτηκε ο φουτουρισμός του 20ού αιώνα, όταν ήθελε να αντικαταστήσει τα φτιαγμένα με φυσικά στοιχεία ρούχα, φάρμακα, έπιπλα και σπίτια, έχει αποδειχθεί ότι είναι επικίνδυνα για την ατομική και ομαδική υγεία.

Οι τεχνητές χάρτες, για παράδειγμα, έχουν απαγορευτεί οι συνθετικές ίνες για την κατασκευή των ενδυμάτων και των κλινοσκεπασμάτων, γιατί έχει αποδειχθεί ότι δεν είναι πολύ υγιεινά, ζεστά και είναι λιγότερο αισθητικά από τα φτιαγμένα με φυσικά υλικά, όπως, π.χ., το μαλλί, το βαμβάκι ή το λινάρι. Τα χημικά χρώματα και οι ίδιες οι τροφές σε κονσέρβα αρχίζουν να δέχονται μία κριτική αναθεώρηση, που μέχρι τώρα δεν είναι καθόλου ευνοϊκή. Συζητούνται και γράφονται πολλά για τη μόλυνση του περιβάλλοντος,

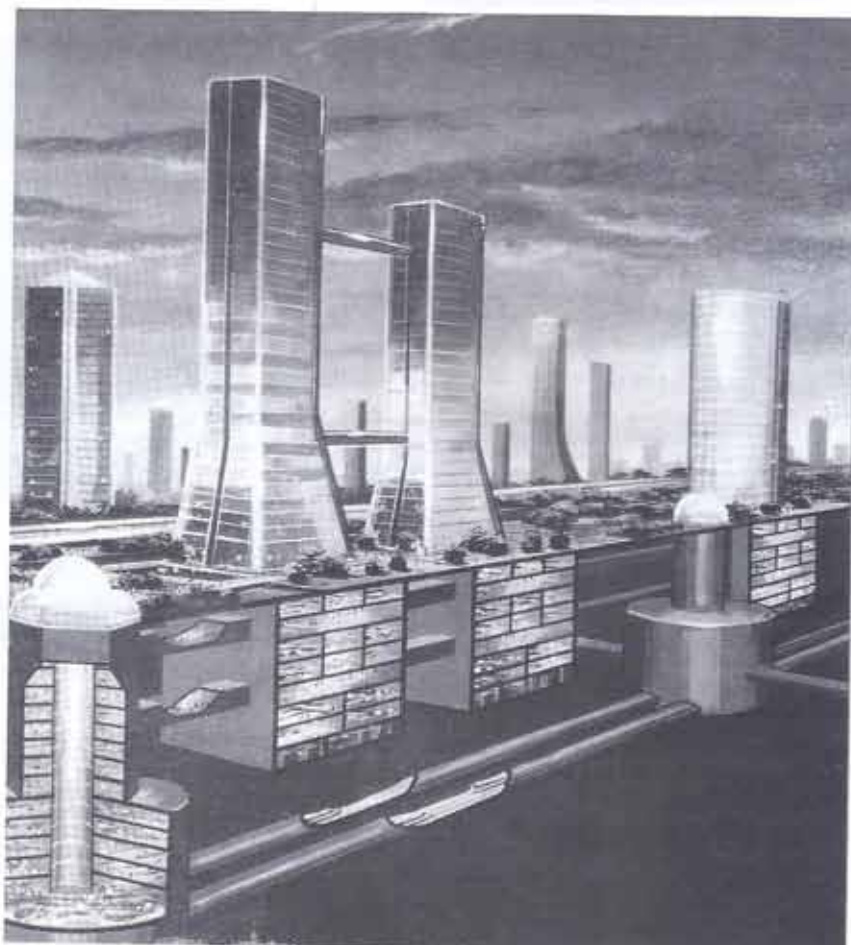
Η Επιστήμη είναι μολυσμένη, αφού οι επιστήμονες έπεσαν στα χέρια εγωιστικών συμφερόντων της πολεμικής βιομηχανίας.

καθώς και για τη "φτώχεια" των φυσικών στοιχείων, που έχουν γίνει τόσο "λεπτά", ώστε έχουν χάσει πολλές από τις φυσικές ευεργετικές τους ιδιότητες. Σήμερα δεν ξέρουμε ότι ο αέρας που βγάζουν τα αεροκοντίσιον δεν έχει αρνητικά ιόντα -που είναι απαραίτητα για την υγεία- και ότι το νερό που έχει χλώριο είναι πραγματικά πολύ επικίνδυνο. Αυτή η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης είναι πολύ θετική, αλλά αντιμετωπίζονται τα προβλήματα

χωριστά και δίνεται υπερβολική έμφαση στα καθαρά υλικά πράγματα. Ο Αυστριακός καθηγητής Βίλχελμ Γκόμπλερ καταλήγει στην διαβεβαίωση ότι η πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας οφειλόταν μόνο και μόνο στην υπερβολική χρήση του μολύβδου. Ίσως η θεωρία του να είναι σωστή, αλλά μάλλον είναι μόνο εν μέρει, αφού πολλές άλλες Αυτοκρατορίες δεν χρησιμοποιούσαν ή τουλάχιστον δεν έκαναν

Αυτά που ονειρεύτηκε ο φουτουρισμός του 20ού αιώνα, η αντικατάσταση των φτιαγμένων από φυσικά υλικά ρούχων, φαρμάκων, επίπλων και σπιτιών, έχουν αποδειχτεί επικίνδυνα για την ατομική και ομαδική υγεία.

κατάχρηση) μολύβδου, κι όμως έπεσαν κι αυτές. Είναι ολοφάνερο ότι έπαιξαν κάποιο ρόλο πολλοί άλλοι αποσταθεροποιητικοί παράγοντες και όχι όλοι φυσικού χαρακτήρα. Οι ψυχολογικοί, νοητικοί και πνευματικοί παράγοντες μπορούν να έχουν παίξει μεγάλο ρόλο, καθώς και ο παράγοντας ή η διάσταση του χρόνου, που οδηγεί όλες τις μορφές και τις εκδηλώσεις του κόσμου από τον αναπόφευκτο δρόμο της γέννησης, της λάμψης, της παρακμής και του θανάτου. Μία συνοπτική ιδέα του προβλήματος μας προσεγγίζει στην πραγματικότητα. "Υπάρχουν πολλά μολυσμένα και παραμορφωμένα πράγματα που δεν είναι ποτάμια ή άνεμοι". Το φολκλόρ, κάποτε καθρέφτης των παραδόσεων των λαών, χρησιμοποιείται σήμερα από την πολιτική. Τα μουσικά όργανα

των λαών συχνά χρησιμοποιούνται για να μεταφέρουν "μηνύματα" ψευτοκοινωνικού τύπου και για να σπρώξουν στη βία όλους εναντίον όλων. Η Τέχνη γενικά, κάτω από τις ίδιες συνθήκες, υφίσταται μια φαινομενική συμβολική ανθρωποποίηση, που τελικά έχει οδηγήσει στην πιο τεχνητή απανθρωποποίηση. Τυφλές, μυστηριώδεις και σχεδόν "δαιμονικές" δυνάμεις αιωρούνται ανάμεσα σε αυτές τις εκδηλώσεις που γίνονται στο τέλος μια λατρεία στο άσχημο, στο παράξενο και στο χυδαίο. Παραμερίζοντας τους συμβολισμούς που μπορεί να έχει η Γκουέρνικα του Πικάσο, για παράδειγμα, είναι φανερό ότι αισθητικά είναι πολύ άσχημη, και παρόλο που χιλιάδες άτομα πέρασαν μπροστά από αυτόν τον πίνακα, στα Μουσεία όπου

εκτέθηκε, εκτός από ένα πολύ μικρό ποσοστό, κανείς δεν θα έβαζε ένα αντίγραφο του σε φυσικό μέγεθος στο υπνοδωμάτιό του για να το βλέπει κάθε πρωί που ξυπνάει. Η επιστήμη εξάλλου είναι μολυσμένη, αφού οι επιστήμονες έχουν πέσει στα χέρια των εγωιστικών συμφερόντων της πολεμικής βιομηχανίας. Αυτές οι συνθήκες καταλήγουν ακόμα και στο έγκλημα, γιατί ένας εφευρέτης που θα ανακάλυπτε έναν τύπο για να χαμηλώσει πολύ την τιμή της βενζίνης θα είχε την ίδια τύχη με το Ντίτσελ, που "έπεσε" από το καράβι με το οποίο ταξίδευε, κάτοχος της ιδέας για έναν πιο επαναστατικό και οικονομικό κινητήρα από αυτόν που μας άφησε. Ούτε η λογοτεχνία ξεφεύγει και πολύ λιγότερο η κατεστημένη δημοσιογραφία. Το ραδιόφωνο και η τηλεόραση βρίσκονται επίσης σε χέρια που παραμορφώνουν και "χρωματίζουν" κάθε πληροφορία που περνάει ανάμεσά τους, ή την ακρωτηριάζουν κατευθείαν. Τελικά, το πρόβλημα του σπασίματος της ρήξης των αρμονικών σχέσεων των ανθρώπων μεταξύ τους και με τη Φύση και το Θεό είναι περίπλοκο και ο ορίζοντας που απλώνεται μπροστά δεν είναι καθόλου καθαρός. Αν μαζί με τον Πλάτωνα θεωρήσουμε το σύνολο των ανθρώπινων στάσεων σαν κάτι συναδραιομένο στην Πολιτική (επιστήμη ή τέχνη της οδήγησης των λαών), βλέπουμε ότι είναι απαραίτητο να εκθέσει κανείς το κακό στο σύνολο και στις αιτίες του και όχι στα μερικά του αποτελέσματα. Δηλαδή, το πρώτο που πρέπει να σεβόμαστε είναι η πολιτική οικολογία. Η σημερινή πολιτική, τόσο στη Δύση όσο και στην Ανατολή, είναι πολύ διεφθαρμένη και παραμορφωμένη από υποθετικές συνταγές, που δεν προέρχονται από τη Φύση, αλλά από τα συμφέροντα των ομάδων και των φορέων της εξουσίας. Με το φως της Φιλοσοφίας, εστιάζεται έντονα η προσοχή στο ότι οι πρόσκαιροι πολιτικοί κάνουν πολιτική εναντίον της Φύσης. Περιφρονείται ο νόμος των ικανοτέρων, του πυραμιδικού

συστήματος, αυτός που εξετάζει τη δυναμική των σωμάτων, περιφρονούνται οι ίδιες οι Αρχές της Ζωής. Αντίθετα, αποκτά μεγαλύτερη σημασία η ποσότητα πάνω στην ποιότητα, η φανατική ακομψία πάνω στην αρμονική συμφωνία των ρευμάτων της Ζωής. Η ηθική σκύβει μπροστά στην κτηνώδη δύναμη και το δικαίωμα στην ύπαρξη θυσιάζεται στο μεγάλο θυσιαστήριο των καρκινογόνων πολέμων. Οι πόλεις έχουν μετατραπεί σε "μυγαπαγίδες" όπου οι φυσικά αδύνατοι σφάζονται, παραβιάζονται. Στην ύπαιθρο πετάγονται οι συγκομιδές στη θάλασσα, αντί να πουλιούνται σε μία σάπια από τους μεσίτες αγορά. Η εκπαίδευση διδάσκει χωρίς να εκπαιδεύει κι έτσι τα παιδιά μεγαλώνουν γεμάτα εγωισμό. Ούτε τα νεκροταφεία γίνονται σεβαστά, ούτε οι ναοί, αφού στους τοίχους τους γράφονται συνθήματα για την επόμενη απεργία, την σπρωγμένη από τους γκάγκστερ περιφρούρησης που υπολογίζουν στην προστασία της γενικής αδιαφορίας. Οι πλούσιοι πατάνε τους φτωχούς και οι φτωχοί σκοτώνουν τους πλούσιους. Τα αποθέματα σπαταλιούνται. Η νεολαία διαφθείρεται με πορνογραφικές ταινίες. Τα γηρατειά χάνουν τις αποταμιεύσεις τους και οι αυθεντικοί ήρωες καταδιώκονται, ακόμα και τα ονόματά τους, ενώ μπαίνουν σε μεγάλες φωτογραφίες και πόστερ οι δολοφόνοι και οι

Η εκπαίδευση διδάσκει χωρίς να εκπαιδεύει κι έτσι τα παιδιά μεγαλώνουν γεμάτα εγωισμό.

Οι πόλεις έχουν απανθρωποποιηθεί, έχουν γίνει "μυγαπαγίδες" εις βάρος των αδυνάτων.

πόρνες. Την ομοφυλοφιλία την έχουν μετατρέψει σε "τρίτο φύλο" και οι εγκληματίες απολαμβάνουν (εις βάρος του δημόσιου χρήματος) κελιά με έγχρωμη τηλεόραση και φαγητά που έρχονται από μακρινούς τόπους, ενώ οι τίμιοι εργάτες ξεκοκαλίζουν θλιβερά κόκαλα στις καλύβες τους μαζεμένοι με τις οικογένειές τους σε κλειστά ανήλιαγα δωμάτια. Η μόλυνση της πολιτικής είναι η θεμελιώδης αιτία όλων των μολύνσεων: της οικονομικής, της ηθικής, της αισθητικής, της απλής καθημερινής ζωής. Αν δεν καταφέρουμε να απολυμάνουμε την Πολιτική και οι πολιτικοί να αποκτήσουν ήθος, κάθε προσπάθεια θα είναι άχρηστη, θα είναι απλές ατομικές σπιδες μέσα στη νύχτα από τους ισχυρούς της μόδας, τους πατέρες όλων των σκοταδιών. Είναι επείγον η πολιτική να αποκατασταθεί, να είναι μία επιστήμη και μία τέχνη με την ευρύτερη έννοια αυτών των λέξεων και όχι μία αυτόματη μηχανή που προκηρύσσει ανύπαρκτες ιδιότητες και εφαρμόζει τεχνητές διαφορές.

Πρέπει να ξεπεράσουμε αυτή την κοινωνία βρικολάκα που είναι σαν ρομπότ, την καταναλωτική μιας ενέργειας που δεν παράγει και κίβει τα συσσωρευμένα ανάμεσα στους αιώνες φυσικά και ιστορικά αποθέματα. Από την Ανθρωπότητα μας, την κατακερατωσμένη από το παράλογο "κόψιμο" της Φύσης πρέπει να αναδυθεί η πρόσωπο μπουμπούκι ενός Νέου Ανθρώπου, ενός Νέου Κόσμου. Η μόλυνση πρέπει να εξαφανιστεί από τις δηλητηριασμένες με τη βία και την αδικία ψυχές μας. Η φτώχεια πρέπει να σαρωθεί από τους νέους ανέμους, τους ανανεωτές της Ζωής και μεταφορείς του σπόρου της καλοσύνης. Αλλιώς αυτή η μορφή Ανθρωπότητας θα καταστραφεί από την αρμονική Δικαιοσύνη της Φύσης. Ας κάνουμε μία συνεχή κι δυνατή προσπάθεια. Ας ενώσουμε τις καρδιές μας σε μία Νέα Ανατολή, γεμάτη με αρώματα και δροσιά. Ας γυρίσουμε στη Φύση, αρχίζοντας από μία Φυσική Πολιτική, στα χέρια μιας Φυσικής Ανθρωπότητας.

ΦΥΣΗ & ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ

στην αρχαία Ελλάδα

Αποτελεί κοινό τόπο σήμερα η διαπίστωση ότι συνεχώς περισσότεροι άνθρωποι συνειδητοποιούν πως ο πλανήτης μας βρίσκεται σε κίνδυνο. Η οικολογική κρίση έχει γίνει ολοφάνερη όχι μόνο στους τεχνικούς και στους επιστήμονες, αλλά στον μέσο πολίτη. Δεν μπορούμε να αγνοούμε άλλο τις καταστροφικές προεκτάσεις που έχει για μας και τα παιδιά μας η μόλυνση του αέρα και των υδάτων, τα εντομοκτόνα, τα επικίνδυνα χημικά συστατικά σε όλα σχεδόν τα τρόφιμα, η καταστροφή των υγρών τροπικών δασών, το φαινόμενο του θερμοκηπίου, η συνεχώς διευρυνόμενη οπή στη ζώνη του όζοντος και τόσα άλλα. Ερευνητές που έχουν μελετήσει εις βάθος τις παραμέτρους της κρίσης, όπως ο Δρ Μουσταφά Τόλμα, γενικός διευθυντής του Περιβαλλοντικού Προγράμματος του ΟΗΕ, ισχυρίζονται ότι με τον ερχομό της τρίτης χιλιετίας η ανθρωπότητα αντιμετωπίζει το ενδεχόμενο περιβαλλοντικού ολέθρου το ίδιο εκτεταμένου και τελεσίδικου όσο μία πυρηνική σύρραξη.

Ο μόνος τρόπος να αναστραφεί η πορεία είναι να επέλθει ριζική επανάσταση στον τρόπο με τον οποίο εμείς οι ίδιοι προσλαμβάνουμε τον κόσμο και ενεργούμε απέναντί του. Τέτοιες συνειδησιακές μεταστροφές έχουν σημειωθεί κατά το παρελθόν και στη διαφώτιση μιας από αυτές, που συνυφαίνεται στενά με την ιδιοπροσωπία μας ως Ελλήνων, αποβλέπει το εν συνεχεία κείμενο. Θέμα του είναι ο μεγάλος ανθρωπίνης προέλευσης

τρόπος πρόσληψης του περιβάλλοντος που τον προκάλεσε και οι φιλοσοφικο-θρησκευτικές ενσρράσεις τις οποίες ο ίδιος αργότερα ενέπνευσε, διαμορφώνοντας ολοκληρωτο πολιτισμικό υπόβαθρο του μετέπειτα κλασικού ελληνικού πολιτισμού. Η εργασία αυτή έγινε με την ελπίδα πως ό,τι συνέβη πριν από 3.000 χρόνια, σε αντίδραση προς τη σχεδόν ολοσχερή καταστροφή του οικοσυστήματος εκ μέρους των τότε Ελλήνων, μπορεί να συμβεί πάλι τώρα. Είναι υπόθεση διέγερσης της συνειδησής μας. Είναι επίσης υπόθεση νηφάλιας πρακτικής, μη

του ΑΙΜΙΛΙΟΥ ΜΠΟΥΡΑΤΙΝΟΥ

ιδεολογικής και προπαντός φωτισμένης δράσης των μεταστρεφόμενων. Οδηγός μας δεν πρέπει να είναι το μίσος για τους καταστροφείς του περιβάλλοντος. Πρέπει να είναι η γνώση των αιτιών που τους κάνουν να γίνονται καταστροφείς. Πρέπει να είναι ακόμα η γνώση του γεγονότος ότι τα αίτια αυτά ενυπάρχουν εν δυνάμει σε όλους μας, έτσι που κανείς δεν μπορεί να παινευτεί ότι είναι περιβαλλοντικά "καθαρός".

Το μήνυμα της αρχαιοελληνικής σοφίας για το θέμα του περιβάλλοντος είναι ότι όλα στη φύση συνδέονται με όλα τα άλλα. Υπάρχει πλήρης -και αδιάκοπος- αλληλοεπηρεασμός, όπως μας λέγει και η σύγχρονη επιστήμη.

Πρέπει να καταλάβουμε ότι το περιβάλλον δεν βρίσκεται "έξω εκεί". Βρίσκεται "μέσα εδώ". Όταν δηλητηριάζουμε τον αέρα, το νερό ή το χώμα, δηλητηριάζουμε τον ίδιο μας τον εαυτό. Όπως όλοι οι άλλοι οργανισμοί, είμαστε και εμείς μέρος ενός μεγάλου βιολογικού κύκλου, από τον οποίο τίποτα δεν μπορεί να μας αποσπάσει".

Υπάρχουν δύο ευρύτατα διαδεδομένες εντυπώσεις γύρω από την καταστροφή του περιβάλλοντος. Η πρώτη είναι ότι ο βιασμός της φύσης, που χαρακτηρίζει την εποχή μας, οφείλεται στη γοργή ανάπτυξη του τεχνολογικού πολιτισμού, σε συνδυασμό με την αλματώδη αύξηση του πληθυσμού. Η δεύτερη εντύπωση είναι ότι το φαινόμενο αυτό χαρακτηρίζει τη σημερινή μόνον εποχή.

Αμφότερες οι παραπάνω εντυπώσεις είναι εσφαλμένες. Πηγάζουν από την άγνοια του οικολογικού ιστορικού του πλανήτη γενικά και της Ελλάδας ειδικότερα. Οχι μόνον υπήρξε βιασμός της ελλαδικής φύσης κατά το παρελθόν. Ο βιασμός αυτός ανάγεται στην απάτατη αρχαιότητα, υπήρξε πολύ εκτεταμένος και σφράγισε βαθιά την ψυχή των Ελλήνων.

Ακόμα, ο βιασμός της φύσης δεν οφείλεται στη χρήση κάποιας τεχνολογίας. Τόσο κατά την αρχαιότητα, όσο και σήμερα, η

Η τροφοδότρα μάνα Γη. Τσιχογραφία από γερμανικό χριστιανικό ναό. Μία επηροή από τις αρχαίες δοξασίες.

οικολογική ισορροπία κινδύνευε από τον τρόπο με τον οποίο προσλαμβάνει ο άνθρωπος τη φύση και όχι από τα όποια τεχνικά του μέσα. Η καταστροφή ξεκινάει εις -και από- το νου. Όσες οικολογικές εκστρατείες αγνοούν σήμερα την παραπάνω ποιοτική διάσταση του θέματος, δεν έχουν πιθανότητες μακροπρόθεσμης επιτυχίας. Αντίθετα, μπορούν να βλάψουν, αποκοιμίζοντας τον κοσμάκη με τη σκέψη ότι το πρόβλημα αντιμετωπίστηκε με επιτυχία, αφού ορισμένα συμπτώματα εξαλείφθηκαν. Αποτελεί βαθιά μου πεποίθηση ότι ο τρόπος με τον οποίο χειρίζονταν οι ίδιοι οι αρχαίοι τον κίνδυνο μιας τέτοιας μονομερούς συμπτωματικής αντίδρασης στην καταστροφή του περιβάλλοντος, μπορεί να αποτελέσει ασφαλή οδηγό και για μας σήμερα.

Το βασικό αίτιο της οικολογικής ανισορροπίας, τόσο κατά την αρχαιότητα όσο και σήμερα, είναι ο τρόπος με τον οποίο βλέπουμε εμείς οι άνθρωποι τα πράγματα -η συνείδηση. Με αυτό εννοώ τόσο την αντίληψή μας της ίδιας της φύσης, όσο και την ποιότητα της αντίληψης αυτής. Υπήρξαν ιστορικές περιόδους κατά τις οποίες οι άνθρωποι είχαν μεγαλύτερη ή μικρότερη επίγνωση της σημασίας του περιβάλλοντος και του ρόλου του στην καλή ζωή. Αλλά το είδος αυτής της επίγνωσης διέφερε. Π.χ., ο σημερινός άνθρωπος εισπράττει το περιβάλλον αντικειμενικά και ενδοκοσμικά. Ο μυθευόμενος άνθρωπος της αρχαιότητας το εισέπραττε

υποκειμενικά και ιερά. Υπάρχει σαφής διαφορά στην ποιότητα με την οποία προσεγγίζουν το θέμα οι παραπάνω δύο κατηγορίες ανθρώπων -και αυτή η διαφορά φορτίζει όλα όσα γράφονται στο ανά χείρας κείμενο. Τούτο σημαίνει ότι δεν θα ασχοληθούμε εδώ αποκλειστικά με το θέμα της οικολογίας κατά τους αρχαίους χρόνους. Θα ασχοληθούμε επίσης με την αποκόλυψη μιας διαφορετικής οπτικής στη σύλληψη αυτού του θέματος εκ μέρους των αρχαίων. "Περιβάλλον" γι' αυτούς δεν ήταν κάτι που απλώς τους περιέβαλλε. Ήταν κάτι που τους διακατείχε. Δεν ήταν άσχετο με αυτούς. Ήταν ο ίδιος των ο εαυτός. Αποδεικνυόταν τόσο καλό ή κακό όσο αποδεικνυόταν οι ίδιοι.

Τεμαχιστική και ολοποιός προσέγγιση στο περιβάλλον

Προκειμένου να προχωρήσουμε ομαλά στην έρευνά μας, θα πρέπει να εξετάσουμε πρώτα τι ακριβώς εννοούμε όταν αντιπαράθετουμε τα δύο προαναφερθέντα είδη προσέγγισης στο περιβάλλον. Το αντικειμενοποιό ή ενδοκοσμικό και το ολοποιό ή μυθικό.

Ας καταπιαστούμε αρχικά με το πρώτο είδος προσέγγισης. Πρόκειται για την πολύ οικεία σε όλους μας καθημερινή αντίληψη, η οποία αφαιρεί στοιχεία από το περιβάλλον, τα αντικειμενοποιεί και εν συνεχεία τα ιεραρχεί σύμφωνα με τα κριτήρια του κρατούντος χρησιμοθηρικού ήθους. Η προσέγγιση αυτή, καθαράς τεμαχιστικής απέναντι στο όλο, είναι

Η Αρτέμιδα της Εφέσου. Μία αναπαράσταση της Φύσης που γεννάει και τρέφει τα πάντα.

εκείνη που μας επιτρέπει να χειριζόμαστε τις δημόσιες, αλλά και τις ιδιωτικές υποθέσεις μας με το στοχοπροσδιορισμένο τρόπο που τις χειριζόμαστε σήμερα. Αντιμετωπίζει τον κόσμο ως κάτι που πρέπει και μπορεί να χειραγωγηθεί, έτσι ώστε να μας υπηρετήσει σύμφωνα με τις συνεχώς πολλαπλασιαζόμενες ανάγκες μας. Σκοπός δεν είναι η αφομοίωση στη φύση, αλλά η διαρπαγή της. Αποτέλεσμα δεν είναι η πρόσληψη της πραγματικότητας, αλλά η συσκοτίσή της. Όπως παρατηρεί ο μεγάλος Άγγλος θεωρητικός φυσικός David Bohm στο βιβλίο Wholeness and the implicate order: "Ουσιαστικά η διαδικασία του συνειδησιακού τεμαχισμού συνιστά έναν τρόπο σύλληψης των πραγμάτων βολικό και χρήσιμο κυρίως στον τομέα των πρακτικών, τεχνικών και λειτουργικών δραστηριοτήτων. Δεν είναι τυχαίο ότι η τεμαχιστική

σύλληψη του κόσμου συμπίπτει με την εφεύρεση της γεωμετρίας, η οποία έχει τις ρίζες της στο διαχωρισμό των καλλιεργούμενων εκτάσεων σε χωράφια, που είτε ανήκουν σε διαφορετικά άτομα, είτε χρησιμοποιούνται για την ανάπτυξη διαφορετικών φυτών. "Εν τούτοις όταν ο τρόπος αυτός σύλληψης των πραγμάτων προεκτείνεται προκειμένου να αγκαλιάσει την ίδια την αντίληψη του ανθρώπου για τον εαυτό του και τον περιβάλλοντο κόσμο (διαμορφώνοντας ένα τεμαχιστικό κοσμοειδωλό), τότε το άτομο σταματά να θεωρεί τον κατατεμαχισμό ως απλό πρακτικό βοήθημα. Αρχίζει να συλλαμβάνει τα πάντα ως συντιθέμενα από χωριστά και περιγεγραμμένα τεμάχια, ενεργώντας έτσι ώστε να διασπά τόσο τον εαυτό του όσο και τον κόσμο σε περισσότερα κομμάτια. Τούτο εμφανίζεται εν συνεχεία στη συνειδησή του ως απόδειξη της ορθότητας της τεμαχιστικής προσέγγισης, ενώ δεν πρόκειται για κάτι τέτοιο. Η τεμαχίζουσα συνείδηση έχει απλώς λησμονήσει ότι η ίδια είναι που, ενεργώντας με βάση το τεμαχιστικό της κοσμοειδωλό, τεμάχισε τόσο τον εαυτό της όσο και τη φύση σε βαθμό που τα δύο τούτα της φαίνονται τώρα αυτόνομα, τελείως ανεξάρτητα από την αρχική της βούληση ή επιθυμία. Μπορούμε τώρα να καταπιαστούμε με το δεύτερο είδος προσέγγισης. Πρόκειται για μία αντίληψη του κόσμου πολύ οικεία σε όλους τους αρχαίους λαούς, κυρίως εκείνους που είχαν ως κύριο αντικείμενο λατρείας των τη Μεγάλη Μητέρα. Η προσέγγιση αυτή δεν αφαιρεί στοιχεία από το περιβάλλον. Δεν το αντικειμενοποιεί και δεν το ιεραρχεί με τα όποια κριτήρια του ατόμου ή της φυλής. Πρόκειται για μία αντίληψη ολοποιοί, που δεν προβάλλει τα δικά της πρότυπα στο περιβάλλον. Αντιθέτως, γίνεται δέκτης των προτύπων, και των φυσικών ενεργειών, που συνυφαίνονται στο ίδιο το περιβάλλον. Δεν τίθεται θέμα κατάκτησης του εξωτερικού κόσμου. Ο τελευταίος δεν συλλαμβάνεται

ως εικόνα του θείου. Συλλαμβάνεται ως αυτό τούτο το θείο σε ενεργό έκφραση. Το θείο καλείται να φωτίσει τον άνθρωπο στο μέτρο που ο άνθρωπος καλείται να φωτίσει το θείο. Τα πάντα αλληλοπεριχωρούνται, έτσι που το παν στηρίζει το παν. Ο Θεός αναπτύσσει τον άνθρωπο στην έκταση που ο άνθρωπος αναπτύσσει το Θεό. Ο Θεός προστατεύει τον άνθρωπο στο μέτρο που ο άνθρωπος προστατεύει το Θεό. Τα δύο θεμελιώδη είδη προσέγγισης στον κόσμο, το τεμαχιστικό και το ολοποιοί, βρίσκονται παρόντα σε κάθε άτομο, ακόμα και σήμερα. Η διαφορά, κατά τον Καρλ Γιουνγκ, είναι ότι ο σημερινός Δυτικός άνθρωπος κυριαρχείται πλήρως από το πρώτο είδος συνειδησης κατά τη διάρκεια της ημέρας και από το δεύτερο κατά τη διάρκεια του ύπνου. Το δεύτερο είδος, κατά το μεγάλο Ελβετό ψυχίατρο, μας καθοδηγεί σε καθημερινή σχεδόν βάση για το πώς πρέπει να χειριζόμαστε τη ζωή. Εμείς όμως δεν ακούμε τη φωνή του. Σπάνια (και μόνο τις πρωινές ώρες) πιάνουμε τα μηνύματά του με τη μορφή εντυπωσιακών ονείρων, τα οποία συνήθως μας ξυπνούν. Ο αρχαϊκός όμως άνθρωπος των αρχαίων χρόνων, καθώς ζούσε μέσα στην αγκαλιά της Μεγάλης Μητέρας, άκουγε τη φωνή της ολοποιοί συνειδησης ολόκληρο το 24ωρο και αισθανόταν (έτσι) σε απόλυτη αρμονία με το φυσικό περιβάλλον. Πρόκειται για τη γνωστή παραδείσια κατάσταση, που επισημαίνουν στην απαρχή της ανθρωπίνης πορείας όλες οι μεγάλες θρησκείες, περιλαμβανομένης της αρχαιοελληνικής.

Ολοποιοί προσέγγιση και γεωργία στη σημερινή εποχή

Ηρθε όμως η στιγμή να προχωρήσουμε και σε ένα από τα παραδείγματα της διαφοράς των δύο παραπάνω ειδών προσέγγισης στον κόσμο. Το παράδειγμα αυτό έχει ληφθεί από το σημερινό κόσμο, επειδή στα πλαίσιά του αντιπαρατίθενται με τον πιο χαρακτηριστικό τρόπο τα

προαναφερθέντα δύο είδη προσέγγισης και οι διαφορετικές κοσμοθεωρίες που διαπλέκονται σ' αυτά. Επί δέκα περίπου αιώνες, ριζοκαλλιεργητές στη νήσο Μπάλι του Ειρηνικού δεν σταμάτησαν να κάνουν ό,τι μπορούσαν για να μην προσβάλουν την Ντέβι Ντάνου, Θεά των υδάτων, που κατοικεί σε μία λίμνη στον κρατήρα του ηφαιστείου Μπατούρ. Προς το τέλος κάθε περιόδου μουσάνων, οι κάτοικοι της νήσου έστελναν μία αντιπροσωπεία στο Ουλούν Ντάνου Μπατούρ, δηλαδή στο ναό της λίμνης, προσφέροντας πάπιες, χοίρους, νομίσματα και καρύδες στη Θεά. Η προσφορά γινόταν σε ανταπόδοση του νερού, που παρείχε η Ντέβι Ντάνου κατά τη διάρκεια της χρονιάς για να μπορέσουν οι Μπαλινέζοι να καλλιεργήσουν τα χωράφια τους.

Εκτός από τις προσφορές στη θεά, αποδεικνύεται τώρα ότι οι πανάρχαιες τελετουργίες συμβάλλουν στο συντονισμό των δραστηριοτήτων γύρω από τη σπορά και την άρδευση των κτημάτων εκατοντάδων σκόρπιων κοινοτήτων. Όπως προκύπτει από την έρευνα που πραγματοποίησαν οι δύο επιστήμονες με τη βοήθεια υπολογιστικής μηχανής, αποτέλεσμα της διακανονιστικής λειτουργίας του κύκλου των τελετουργιών ήταν ένα από τα σταθερότερα και αποτελεσματικότερα συστήματα καλλιέργειας σε ολόκληρη την οικουμένη. Είχε αναπτυχθεί και λειτουργούσε απρόσκοπτα εδώ και

Πίνακας αρχαικών χρόνων που απεικονίζει πομπή για θυσία. Η σχέση θεών και ανθρώπων είναι αμφίδρομη.

αιώνες ένα τέλειο οικολογικό σύστημα, με περιόδους "αγρανάπαυσης", διαδοχικής και ελεγχόμενης άρδευσης, ανανέωσης της θρεπτικότητας του εδάφους κ.λπ. Ο Λάνσινγκ υποπτεύτηκε ότι έτσι είχαν τα πράγματα πολύ πριν κατορθώσει να το αποδείξει με τη βοήθεια του υπολογιστικού του μηχανήματος. Όταν άρχισε να ερευνά την κατάσταση στο Μπάλι, κατά τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας 1970-80, ανακάλυψε ότι εκατοντάδες κοινότητες, που είχαν σχηματίσει είδος τοπικών συνεταιρισμών ή σούμπακ σε όλη τη νήσο, συνδέονταν με ένα δίκτυο ναών που έφταναν μέχρι την κορυφή του ηφαιστείου. Αν ένα σούμπακ ήθελε να αντλήσει νερό από κάποια καινούργια πηγή ή να αντλήσει νερό από τάφρο που δεν χρησιμοποιούσε μέχρι τη στιγμή εκείνη (και που συνεπώς χρησιμοποιούνταν από άλλους καλλιεργητές), έπρεπε να αποτανθεί στο Γέρο Γδε, τον αρχιερέα του μεγάλου ναού των υδάτων στην κορυφή του Μπατούρ. Ο τελευταίος γνωμοδοτούσε μόνο αφού ζύγιζε τις επιπτώσεις από τη διάνοιξη της νέας πηγής ή τη χρησιμοποίηση των υδάτων της τάφρου στα καλλιεργητικά συμφέροντα των υπολοίπων αγροτών. Εν τούτοις οι ιερείς δεν σταματούσαν εδώ. Όπως πληροφορήθηκε με τον καιρό ο Λάνσινγκ, ήταν επίσης δάσκαλοι στον οικολογικό σχεδιασμό. Βοηθούσαν τα σούμπακ να συντονίζουν τη σπορά τους χρονικά

Γυναικείο ειδώλιο, πληθωρικών διαστάσεων που συμβόλιζε, την γονιμότητα και την γενναιοδορία της Μεγάλης Μητέρας Γαίας.

με τέτοιο τρόπο, ώστε υπήρχε πάντοτε άφθονο νερό, ανανεωνόταν η γη και αποτρεπόταν η διάδοση των φυτικών ασθενειών. Για να εμποδίζουν τους αρουραίους και τα έντομα από το να πολλαπλασιάζονται επικινδύνως, ομάδες από σούμπακ έσπερναν, άρδευαν και μάζευαν τη συγκομιδή τους ταυτόχρονα, αφήνοντας εν συνέχεια τα χωράφια τους σκαλλιέργητα για τακτή χρονική περίοδο. Κατά την περίοδο αυτή της αγρανάπαυσης καλλιεργούσαν τα χωράφια τους άλλες ομάδες σούμπακ. Το σύστημα είχε ως αποτέλεσμα να διατηρήσει το χώμα τόσο πλούσιο σε θρεπτικές ουσίες, ώστε κάθε χωράφι μπορούσε να παράγει πολλούς τόνους από την ίδια καλλιέργεια κάθε χρόνο επί αιώνες ολόκληρους, χωρίς να σημειωθεί ποτέ μείωση στην ποσότητα ή την ποιότητα του καρπού. Ενώ όμως ο Λάνσινγκ

Αγγειογραφία που απεικονίζει τον Τριπτόλεμο να παίρνει τα στάχυα από την Δήμητρα και τη Περσεφόνη, των οποίων την καλλιέργεια πρόκειται να διδάξει τους στους ανθρώπους. Η σχέση θεών και ανθρώπων είναι αμφίδρομη.

διερευνούσε τα μυστικά του παλιού συστήματος, το ινδονησιακό κράτος, σε συνεργασία με την Τράπεζα Ασιατικής Ανάπτυξης, άρχισε να σχεδιάζει ένα καινούργιο! Από το 1978 μέχρι το 1984 κράτος και τράπεζα δαπάνησαν 24 εκατομμύρια δολάρια για να εισαγάγουν νέα είδη ρυζιού μεγάλης απόδοσης και να κατασκευάσουν μεγάλα φράγματα και αρδευτικές τάφρους κοντά σε επιλεγμένους καταρράκτες. Οι γεωπόνοι είπαν στους χωρικούς να σπέρνουν συνεχώς τα χωράφια τους. Τους αρουραίους και τα έντομα θα τα εξολόθρευαν ειδικά φάρμακα, ενώ η θρεπτικότητα του εδάφους θα συντηρείτο με χημικά λιπάσματα. Τα δηλητήρια αυτά αποδείχτηκαν αποτελεσματικότερα. Σκότωσαν τα πλούσια σε πρωτεΐνες ψάρια που ανέκαθεν ζούσαν στις τάφρους και τους ρυζότοπους. Εν τούτοις τα έντομα αποδείχτηκαν ανθεκτικότερα. Μέσα σε λίγο χρόνο άρχισαν να παρουσιάζουν αντίσταση στα εντομοκτόνα, για να γίνουν τελικώς καταστρεπτικότερα παρά ποτέ. Τότε άρχισε να μειώνεται και η παραγωγή. Σε αυτό το σημείο ο Λάνσινγκ στράφηκε προς τον συνάδελφό του του Πανεπιστημίου της Νότιας Καλιφόρνιας Τζέιμς Κρέμερ. Ως οικολόγος, ο Κρέμερ είχε ήδη σκεφτεί γύρω από τις μετρήσεις των φυσικών διαδικασιών που συμβάλλουν στην αποτελεσματική ρυζοκαλλιέργεια. Συνέλαβαν έτσι την ιδέα μίας υπολογιστικής μηχανής η οποία θα μπορούσε να υπολογίζει τη παραγωγή του ρυζιού με βάση όλων των παραγόντων που την

επηρεάζουν και ιστορικών στοιχείων. Ο υπολογιστής θα τους παρουσίαζε τους όγκους της συγκομιδής κατά περιοχή, εν προκειμένω για τα συνολικά 173 σούμπακ του Μπάλι. Όταν οι ιερείς και οι υπεύθυνοι του εγχειρήματος του Υπουργείου Γεωργίας άρχισαν να παίζουν με το πρόγραμμα αυτό, ανακάλυψαν ότι οι αποδοτικότερες συγκομιδές, που προέκυπταν από τα χρησιμοποιούμενα σενάρια, ήταν εκείνες των οποίων οι μεταβλητές είχαν ληφθεί από το ηλικίας 1.000 ετών πατροπαράδοτο σύστημα καλλιέργειας του Μπάλι! Έτσι και πριν ακόμα μάθει το μάθημά της η Τράπεζα Ασιατικής Ανάπτυξης, πολλοί καλλιεργητές εγκατέλειψαν το καινούργιο σύστημα και επανεγκολπώθησαν το παλαιό. Η τάση των σημερινών επιστημοτραφών εμπειρογνομόνων είναι να θεωρούν οτιδήποτε παραδοσιακό αναποτελεσματικό και οτιδήποτε σύγχρονο αποτελεσματικό. Έτσι προσπαθούν να διορθώσουν συστήματα που δεν παρουσιάζουν καμία βλάβη και διορθώνοντάς τα τα καταστρέφουν. Αυτό που πρέπει να έχουμε υπόψη, πιστεύει ο Δρ Ουόλτ Κάουαρντ, διευθυντής του Προγράμματος Διεθνούς Γεωργίας του Πανεπιστημίου Κορνέλ, είναι ότι όλοι μας κάνουμε λάθη όλη την ώρα. Τα λάθη αυτά όμως εξαλείφονται με την πείρα και αυτό είναι το μεγάλο πλεονέκτημα των παραδοσιακών συστημάτων. Δεν θέλω βέβαια να πω, προσθέτει ο Δρ Κάουαρντ, ότι καθετί παλαιό και καθετί που στηρίζεται στη λαϊκή παράδοση είναι αναγκαστικά ορθό.

Μερικά λάθη επιβιώνουν μέσα στο χρόνο. Τότε όμως - και τότε μόνο - μπορεί να φανεί χρήσιμη η καινούργια επιστημονική προσέγγιση. Το παλαιό και το νέο δεν αλληλοαποκλείονται. Μπορούν να στηρίζουν αμοιβαίως το ένα το άλλο με τη βοήθεια υπολογιστικής συσκευής και αποκατάληπτων χειριστών! Αλλά υπάρχει και κάτι άλλο, που κανένας από όσους ξένους ανακατεύτηκαν στο θέμα των ρυζοκαλλιεργιών της νήσου Μπάλι δεν φαίνεται να συνειδητοποίησε: πρόκειται για τον ευεργετικότερο αντίκτυπο από την επιστράτευση και διοχέτευση της ψυχικής ενέργειας των καλλιεργητών σε συγκεκριμένους στόχους, που επιτυγχάνεται όταν οι τελευταίοι πιστεύουν στην ιερότητα της φύσης και δεν την προσεγγίζουν αποκλειστικώς με πρακτικά ή ωφελμιστικά κριτήρια. Όπως απέδειξε ο μεγάλος Ιάπων γεωπόνος Φουκουόκα και το καταπληκτικό αγροτικό εγχείρημα του Φίντχορν στη Σκωτία, αλλά όπως μαρτυρούν και τα αρχαία ελληνικά κείμενα για την ευφορία της πεδιάδας της Ελευσίνας, ο ψυχισμός του ανθρώπου, διοχετευόμενος μέσα από την πίστη στην ιερότητα της φύσης, συμβάλλει εντυπωσιακά στη γιορτή και την ποιοτική ανάπτυξη των φυτών. Οι πρασινδάκτυλοι δεν αντιπροσωπεύουν αποκύημα της φαντασίας. Αντιπροσωπεύουν υπαρκτή και τεκμηριωμένη πραγματικότητα. Πρόκειται εν τούτοις για μία μεταβλητή, που δεν ενέταξαν στο υπολογιστικό τους πρότυπο οι Λάνσινγκ και Κρέμερ - παρά την καλοπροαίρετη στάση τους απέναντι στο παραδοσιακό σύστημα καλλιέργειών του Μπάλι. Το σημερινό οικολογικό κίνημα δεν πρέπει να ακολουθήσει το παράδειγμά τους. Ο ψυχισμός των ανθρώπων, που διοχετεύεται στη γη μέσα από την πίστη στην ιερότητά της, όχι μόνο ενεργεί ως ανέξοδο πρόσδετο λίπασμα. Δίνει ομορφιά, βαρύτητα και προπάντων νόημα στη ζωή, καλλιεργώντας ευεργετικότερο πνεύμα κοινωνικής συνοχής και προσωπικής ευθύνης. Δεν αρκεί να σέβεται ο άνθρωπος τη φύση.

Πρέπει να γνωρίζει γιατί είναι άξια πεθασμού -και τι ακριβώς εξυπακούεται με αυτόν.

Οι Έλληνες και το περιβάλλον

Έχοντας δώσει το παραπάνω παράδειγμα διαπλοκής δύο διαφορετικών προσεγγίσεων στη φύση -της μυθικής και της παραχριστικής- μπορούμε τώρα να προχωρήσουμε σε μία εξέταση του τρόπου με τον οποίο προσελάμβαναν και χειρίζονταν το περιβάλλον οι ίδιοι οι αρχαίοι Έλληνες. Το θέμα αυτό, στο οποίο συνυφαινόνται πολλοί παράγοντες, διαστάσεις και επίπεδα, χωρίζεται εδώ σε δύο μέρη. Το πρώτο αφορά τον κόσμο είδωλο των αρχαίων Ελλήνων για τη φύση. Στο τμήμα αυτό θα καταπιαστούμε με τις θρησκευτικές αντιλήψεις των γύρω από το περιβάλλον και την οικολογία -γιατί βέβαια το περιβάλλον μόνο από θρησκευτική σκοπιά προσλαμβάνονταν την εποχή εκείνη. Θα δούμε ειδικότερα πώς οι θρησκευτικές αντιλήψεις της εποχής ενέπνεαν θετικούς χειρισμούς της φύσης, τους οποίους αδυνατεί να πλησιάσει η σημερινή εκκοσμικευμένη αντίληψη του περιβάλλοντος των περισσότερων οικολογικών οργανώσεων. Στο δεύτερο μέρος του τμήματος θα καταπιαστούμε με τα υπάρχοντα στοιχεία γύρω από αυτή τούτη την ιστορία του περιβάλλοντος κατά τους αρχαιοελληνικούς χρόνους, με τις δύο αντίθετες ροπές της. Θα δούμε πώς η πανάρχαια μακροχρόνια αλληλεπίδραση ανθρώπου-φύσεως υπό το βλέμμα της Μεγάλης Μητέρας υποχωρεί απέναντι στην κτητική αντιμετώπιση του περιβάλλοντος, για να επανέλθει αργότερα με νέα μορφή και να υποχωρήσει πάλι κατά τους κλασικούς και μετακλασικούς χρόνους. Με άλλα λόγια θα δούμε πώς η αντιμετώπιση του περιβάλλοντος στον αρχαίο κόσμο δεν υπήρξε ενιαία. Εξαρτιόταν από την έκταση που στην κοινωνία επικρατούσαν όχι μόνο θρησκευτικές δοξασίες, αλλά η θρησκεία χρησιμοποιούσε αυτογνωστικές πρακτικές και

τελετουργίες, οι οποίες όντως εισήγαγαν τους ανθρώπους στη μη-υλική διάσταση της φύσης. Εξαρτιόταν δηλαδή από την ειδική ποιότητα και την εμβαθυντική έφεση της επικρατούσας συγκεκριμένης λατρείας.

Περιβαλλοντική συνείδηση και χθόνια θρησκεία

Είμαστε τώρα σε θέση να προχωρήσουμε στο πρώτο τμήμα του θέματος "περιβάλλον στον αρχαίο κόσμο". Το μέρος αυτό αφορά τη συνειδησιακή προσέγγιση των αρχαίων στη φύση. Εδώ το πρώτο που πρέπει να διευκρινιστεί είναι ότι η θρησκεία των αρχαίων Ελλήνων ορίζουν δύο μεγάλα ρεύματα. Το ένα συνδέεται με την κάθοδο των Δωριέων γύρω στο 1100 π.Χ. και χαρακτηρίζεται από την προσήλωση σε ουράνιες θεότητες, την κυρία θέση μεταξύ των οποίων κατέχουν θεοί και όχι θεές. Το γεγονός ότι οι θεότητες αυτές κατοικούν σε τόπο υψηλό (τον Ολυμπο), τις απομακρύνει από τη γη και τις καθιστά λιγότερο ικανές να ενδιαφερθούν γι' αυτή και να την προστατεύουν αποτελεσματικά. Δεσπόζουν στον κόσμο. Δεν είναι ένα με αυτόν. Αντανακλώντας την κατακτητική νοοτροπία των Δωριέων και τις ενδοκοσμικές έλλογες τάσεις των μετέπειτα Ελλήνων, οι θεότητες αυτές παρουσιάζουν πολλές αδυναμίες και σε λίγες μόνο περιπτώσεις προστατεύουν τη φύση.

Αλλά και στις περιπτώσεις αυτές το κατόρθωμά τους δεν οφείλεται στις ίδιες τις ουράνιες θεότητες. Οφείλεται στα κατόλοιπα της κατά πολύ αρχαιότερης χθόνιας λατρείας της Μεγάλης Μητέρας, τα οποία είχαν ενταχθεί στη δεοντολογία της δικιάς τους ύπαρξης και λειτουργίας. Δεν θα ασχοληθούμε λοιπόν ιδιαίτερα με τις ουράνιες θεότητες -και για τον πρόσθετο λόγο ότι εμείς οι Έλληνες είμαστε εξοικειωμένοι μαζί τους μέσα από τη σπουδή μας του αρχαίου κόσμου στα σχολεία και τα πανεπιστήμια.

Μυστική ένωση και ιερά φύση

Θα ασχοληθούμε αντιθέτως με την ίδια τη χθόνια λατρεία, που αποτελεί το κρυφό υπόβαθρο της ουράνιας διαδόχου της και περιέχει όλα τα ουσιαστικά στοιχεία που κατέστησαν την τελευταία σημαντική. Οι παλαιότερες δοξασίες και πρακτικές στον ελλαδικό χώρο έχουν ηλικία πολλών χιλιάδων ετών. Ριζώνουν στις πανάρχαιες σαμονικές παραδόσεις, κύριο χαρακτηριστικό των οποίων είναι η πληρέστερη γνώση των βαθυτέρων δυνάμεων, ισορροπιών και επιταγών της φύσης. Έτσι αυτές οι δοξασίες και πρακτικές (δεν υπήρχαν δε ποτέ δοξασίες χωρίς πρακτικές ή πρακτικές χωρίς δοξασίες, όπως συνέβη αργότερα) αποδείχτηκαν ικανότητες στο να προστατεύσουν το περιβάλλον. Μυσούσαν τους λάτρεις (και όλοι οι άνθρωποι ήσαν

Όλα τα αρχαιοελληνικά ιερά ήταν χτισμένα σε αρμονία με το φυσικό τοπίο. Εδώ άποψη του ναού της Αθηνάς Προναίας. Δελφοί.

Οι ναοί αναπαρίσταναν τα ιερά δάση, οι κιονοστοιχίες συμβόλιζαν τους κορμούς των δένδρων.

λάτρεις την εποχή εκείνη) στην ιερότητα του περιβάλλοντος, στην αλληλοπεριχώρηση των στοιχείων του και στην ιεράρχηση των επιπέδων του. Με αυτόν τον τρόπο διέγειραν στο κάθε άτομο χωριστά την αίσθηση της προσωπικής ευθύνης για (και μετοχής του εις) τη φύση. Η συγκεκριμένη αυτή χθόνια θρησκευτική παράδοση κυριαρχούσε σε ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο μέχρι την κατάρρευση του Μυκηναϊκού Πολιτισμού γύρω στο 1200 π.Χ. Πρόκειται ουσιαστικά για την πρώτη μονοθεϊστική θρησκεία στην ιστορία του κόσμου. Κύριο χαρακτηριστικό της ήταν η πλήρης μυστική ταύτιση της φύσης με τη Μεγάλη Μητέρα - αν και η τελευταία προσλαμβάνονταν με τρόπο τελείως διαφορετικό από εκείνο με τον οποίο προσέλαβαν αργότερα το δικό τους ένα Θεό οι τρεις μεγάλες ιουδαιογενείς της Μέσης Ανατολής θρησκείες (Ιουδαϊσμός, Χριστιανισμός, Μωαμεθανισμός). Ειδικότερα οι λάτρεις της Μεγάλης Μητέρας δεν την αντιλαμβάνονταν ως μία (αριθμητικός) ύψιστη αντικειμενική θεότητα -δημιουργό του κόσμου, αλλά ταυτόχρονα αποστασιοποιημένη από αυτόν. Την αντιλαμβάνονταν ως μία (ποιοτικός) ενδιάθετη ενότητα με τα πάντα - εξακολουθητική δημιουργική παρουσία στα πράγματα ενεργειακά

συνδεδεμένη μαζί τους. Το γεγονός ότι η θεά ήταν μία απηχούσε την αλήθεια αυτής της ενεργειακής ενότητας, όχι την εξιδανίκευσή της. Έτσι η Μεγάλη Θεά δεν εξουσίαζε άνθρωπο και φύση εκ των άνω, όπως ο Παντοδύναμος Θεός στις ιουδαιογενείς μονοθεϊστικές θρησκείες. Αλληλοπεριχωρείτο μαζί τους καταλυτικά εκ των έσω. Οι λάτρεις της την θεωρούσαν "μεγάλη" επειδή συνυφαινόταν με τη μεγάλη εμπειρία. Δεν θεωρούσαν την εμπειρία μεγάλη επειδή συνυφαινόταν με τη Μεγάλη Μητέρα. Η μοναδικότητά της ήταν θέμα εγκαταβύθισης στη μοναδικότητα του παρόντος. Σήμαινε ένταξη στην ποιότητα του όντος και στην εσωτερικότητα του όλου, μακριά από κάθε αντικειμενοποίηση. Η ανωνυμία της στήριζε αυτή τη μυστική λειτουργία. Και η απαγόρευση της κατάργησης αυτής της ανωνυμίας, που μνημονεύει ο Ηρόδοτος, την προστάτευε από κάθε διολίσθηση προς τη θεωρητική σύλληψη. Όλα αυτά δείχνουν πόση επίγνωση υπήρχε την εποχή εκείνη των κινδύνων που συνυφαίνονται με τον χωρισμό υποκειμένου - αντικειμένου και τον συνακόλουθό του βιασμό του κόσμου. Τι ήταν το εξωτερικό αποτέλεσμα αυτής της αλληλοπεριχώρησης θεάς -φύσεως εκ των έσω -αυτής της καταλυτικής

διακοινωνίας; Ήταν η θεώρηση όλων των στοιχείων της φύσεως ως ιερά. Τα ζώα, οι βουνοκορφές, τα νερά των πηγών και των ποταμών, ο άνεμος, η φωτιά και όλες οι γενικότερες ή επιμέρους πτυχές του οικοσυστήματος προσλαμβάνονταν ως ένθεα. Η ιερότητα των δασών ήταν τέτοια, ώστε τα τελευταία έγιναν τόποι όπου πραγματοποιούνταν διάφορες τελετές και ιεροπραξίες. Οι μετέπειτα ναοί με τις κιονοστοιχίες που συμβόλιζαν τους κορμούς των δένδρων, αυτά τα ιερά δάση επιχειρούσαν να αναπαραστήσουν. Τόσο βαθιά αποδείχτηκε η πεποίθηση στην ιερότητα των ποικίλων δυνάμεων και παραμέτρων της φύσης, ώστε ακόμα και κατά τους πρώιμους ιστορικούς χρόνους ίσχυε θρησκευτική επιταγή που απαγόρευε την άμεση αναφορά στα στοιχεία και τις δυνάμεις αυτές ως ένθεων. Αν ήθελε να αναφερθεί κανείς στα στοιχεία της φύσης, έπρεπε να χρησιμοποιήσει συμβολικό λόγο, ώστε η όποια αναφορά του να έχει έμμεσο μόνο χαρακτήρα. Η έμμεση χρήση του λόγου είχε στενή σχέση και με την ανάγκη να διατηρείται η συνείδηση σε πλήρη και συνεχή εγρήγορση απέναντι στην ιερά φύση. Εφόσον η γνώση και η εμπειρία του κόσμου δεν προσφέρονταν στο άτομο έτοιμες και αντικειμενοποιημένες από κάποια ανώτερη αρχή, στην οποία μπορούσε να δώσει πίστη, το άτομο ήταν υποχρεωμένο να αποκτήσει (και επαναποκτήσει) τις γνώσεις και τις εμπειρίες αυτές το ίδιο μέσα από τη συμμετοχή του στα μυστήρια και τις πρακτικές που αυτά επέβαλλαν. Υπήρχε έτσι σεβασμός για την εσωτερική υφή των ιδίων των γνώσεων και εμπειριών γύρω από τη φύση. Υπήρχε επίσης σεβασμός για τη σημασία της διαισθητικής πρόσβασης σε αυτήν, εσωτερική υφή και των διαφορετικών ικανοτήτων και ποιοτήτων που χαρακτήριζαν το κάθε άτομο χωριστά. Απεφεύγετο κάθε διανοητικοποίηση των γνώσεων και εμπειριών, κάθε αποκρυστάλλωσή τους, αλλά και κάθε ισοπέδωσή τους. Η συμβολική γλώσσα, όπως

Αρτεμις ως "Πόντια Θυράν", προστάτιδα της φύσης.

μας λέγει ξεκάθαρα η Πυθία, επιτρέπει στο άτομο να διαλογίζεται καλύτερα πάνω στα πράγματα και κατ' επέκταση να πλησιάζει πιο ποιοτικά την αλήθεια, που ήταν κάποτε το ζητούμενο της γνώσης.

Διεύρυνση της συνείδησης διά των αντιφάσεων

Η ποιοτική προσέγγιση στη γνώση και η εμπειρία του όλου μέσα από τα μυστήρια της Μεγάλης Μητέρας καθιστούσαν αδύνατη τη θεώρηση των διαφόρων πτυχών αυτών των γνώσεων και εμπειριών ως αντιφατικών. Ο λάτρης διαισθανόταν αμέσως ποια έκφραση της θείας αλήθειας συυφαινόταν με ποιο συγκεκριμένο επίπεδο ή πτυχή και έτσι δεν έπεφτε στη σύγχυση. Π.χ., η Αρτεμις παρουσιαζόταν ως κυνηγός των αγρίων ζώων. Παρουσιαζόταν όμως ταυτόχρονα ως προστάτιδά τους. Πώς συμβιβάζονται τα δύο αυτά αντίθετα; Στον αρχαίο λάτρη δεν θα γεννιόταν μία τέτοια απορία. Ηξερε πως ανάλογα με τη συγκεκριμένη περίπτωση, μπορούσε να ισχύουν μία ή όλες από τις εξής εκδοχές: **α)** Η Αρτεμις κυνηγάει μόνο τα άγρια σαρκοβόρα θηρία, σύμβολα των ανθρωπίνων παθών και της ανθρωπίνης απληστίας, ενώ προστατεύει το πιο ήπια και ανυπεράσπιστο ζώα όπως το ελάφι, το κασίκι κ.λπ., σύμβολα των ανθρωπίνων αρετών. **β)** Ο ρόλος της Αρτέμιδας ως ταυτόχρονα κυνηγού και προστάτιδος των αγρίων ζώων συμβολίζει την

απόρριψη κάθε διχασμού ανάμεσα στο καλό και το κακό, που χαρακτηρίζει τις χθόνιες θρησκείες και τις μυστικές προσεγγίσεις όλων των μετέπειτα θρησκειών. **γ)** Η θεά διδάσκει ότι στη σχέση του με το ζώο, ο άνθρωπος πρέπει να ακολουθεί το παράδειγμα της σχέσης του ιδίου του ζώου απέναντι στα άλλα. Το λιοντάρι δεν επιτίθεται ποτέ όταν δεν πεινάει. Το ίδιο ισχύει με την εσωτερική γνώση ή εμπειρία: Αν δεν προκύπτει ειδικός λόγος, κανείς δεν την επιδιώκει. **δ)** Όταν η θεά κυνηγά το ίδιο το ιερό της ζώο, κοινωνεί με τον εαυτό της. Το ίδιο οφείλει να κάνει ο άνθρωπος, οφείλει να κυνηγήσει τον εαυτό του και να κοινωνήσει μαζί του, αφού τον βρει. Εδώ μάλιστα υπάρχει και μία παραλλαγή. Στην περίπτωση που ο εαυτός συλλαμβάνεται με εξωτερικό τρόπο -δηλαδή ως εγώ- τότε ο φόνος του ιερού ζώου από την Αρτέμιδα συμβολίζει τον εκ μέρους του ατόμου φόνο του εγώ. Η θεά δεν μπορεί να διαδέτει εγώ, εξ ου και το σκοτώνει.

ε) Αναγνώριση του γεγονότος ότι πρέπει ο άνθρωπος να ζήσει και γι' αυτό αναγκαστικώς κυνηγά -όπως άλλωστε κάνουν τα ίδια τα ζώα. Εν τούτοις αν ο άνθρωπος δεν θεωρήσει τα άγρια ζώα ιερά, όπως η θεά, τότε θα τα σκοτώσει όλα αδιακρίτως, όπως γίνεται λίγο πολύ σήμερα με τους κυνηγούς, για τους οποίους ο φόνος των αγρίων ζώων δεν είναι υπόθεση ζωής ή θανάτου των ιδίων, αλλά σπορ. Ίσως όμως η κυριότερη αντίφαση, που αίρεται από την ποιοτική προσέγγιση στη γνώση και την εμπειρία του όλου μέσα από τα μυστήρια της Μεγάλης Μητέρας, είναι εκείνη ανάμεσα στην εμπειρία της ως μίας και τη θεοποίηση των διαφόρων δυνάμεών της. Οι περισσότεροι θεοί του Ολύμπου έχουν την καταγωγή τους σε αυτή την πολυεπίπεδη και πολυδιάστατη θεώρηση της φύσεως. Ο Διόνυσος, ως Θεός της άγριας βλάστησης, αντιπροσωπεύει μία ξέχωρη, αλλά όχι χωριστή, δύναμη από αυτήν της Δήμητρας, που ενσαρκώνει την ημέρευση της φύσεως. Η κάθε θεότητα συμβολίζει μία συγκεκριμένη ενέργεια του

κόσμου, η οποία διαπλέκεται αρμονικά στο ενιαίο σύνολο, ακόμα και όταν επιφανειακά μοιάζει να αντιστρατεύεται μίαν άλλη. Η χθόνια θρησκεία διακρίνει, αλλά δεν διασπά -επισημαίνει διαφορές, αλλά και γέφυρες. Γι' αυτό σέβεται ιδιότητες και καταστάσεις, οι οποίες υπό την επήρεια της κατοπινότερης αντικειμενοποιημένης προσέγγισης του κόσμου και του σήμερα επικρατούντος δυτικού πολιτισμικού ήθους, φαίνονται αρνητικές. Π.χ. αγκαλιάζει πλήρως το θάνατο, το φόνο, την κλοπή, το ψεύδος και όλα όσα εμείς σήμερα εισπράττουμε ως σεξουαλικές διαστροφές. Πώς πολεμούσε το "κακό" η χθόνια θρησκεία. Το ταυτόχρονο αγκάλιασμα του "καλού" και του "κακού" αντιπροσωπεύει έναν από τους πιο χαρακτηριστικούς -αν και σήμερα δυσνόητους- απόηχους της ιερότητας, μοναδικότητας και ενότητας που σφραγίζουν την εμπειρία της Μεγάλης Μητέρας. Βλέποντας τα πάντα ως ένα, η χθόνια θρησκεία δεν κάνει διαχωρισμό ανάμεσα στο καλό και το κακό, ακριβώς όπως η καλή μάνα δεν κάνει διακρίσεις ανάμεσα στα "καλά" και τα "κακά" παιδιά της. Αυτό δεν σημαίνει ότι η Μεγάλη Μητέρα σπασαζόταν η ίδια το όποιο "κακό". Όμως το ενέτασσε, όπως καθετί άλλο, στην όλη δεοντολογία του υπάρχον. Η ένταξη αυτή υπηρετούσε δύο συγκεκριμένους στόχους: Ο πρώτος ήταν να βιώνει το άτομο το κακό σε όλη του την ένταση και φρίκη. Το σκεπτικό ήταν ότι με αυτή την πρακτική, που βέβαια καλλιεργεί συνειδητά, το άτομο καθίσταται ικανό με τον καιρό να επισημαίνει το κακό και την αρνητικότητα πριν καλά καλά εκδηλωθούν. Έχοντας ήδη γευθεί την απότερη καταστροφικότητα των καταστάσεων αυτών μέσα από την ίδια την λατρευτική πρακτική, ο άνθρωπος μαθαίνει να τις αποστρέφεται. Αλλά και εάν αυτό δεν συμβεί σύντομα, η εξακολουθητική έκθεσή του στις ελεγχόμενες εκφράσεις του κακού και της διαστροφής κατά τις τελετουργίες, θα εξαντλήσει σε κάποια φάση τις σχετικές του

Η περίφημη χοντρή Αφροδίτη του Βίχεντορφ συμβολίζει την ολότητα και την αδιαπέραστη από τη νόηση ουσία του κόσμου.

τάσεις. Έτσι, μέσα από την ίδια τη θρησκεία και υπό την έμπειρη καθοδήγησή της, το άτομο εξαντλούσε τις αρνητικές ενέργειες στα τρίσβατα της δικιάς του ύπαρξης, επιτυγχάνοντας την αυτοκάθαρση. Αν ούτε αυτό συνέβαινε, οι μυστικές πρακτικές εξωδούσαν το άτομο στο να μεταμορφώνει τις ενέργειες αυτές σε θετικές. Εχουμε εδώ μια αρχέγονη ομοιοπαθητική της ψυχής, η οποία προστάτευε την κοινωνία από τις αρνητικές τάσεις που έχουμε μέσα μας όλοι οι άνθρωποι. Οι ιερείς και οι ιερείσες της Μεγάλης Μητέρας ήξεραν ότι ο άνθρωπος ήταν σε θέση να επιλέξει το καλό με δικιά του εσωτερική πρωτοβουλία, από τη στιγμή που θα συνειδητοποιούσε στο ίδιο του το πετσί τις τρομερές προεκτάσεις και τους μακροπρόθεσμους αρνητικούς αντίκτυπους από την επιλογή του κακού, του αρνητικού ή του διεστραμμένου. Οι κακές δυνάμεις του κάθε ανθρώπου έπρεπε να εξαντληθούν ή μεταμορφωθούν στο αντίθετό τους, πράγμα που ευκόλυνε, επιτάχυνε και ενίσχυε η έκθεσή του σε αυτές τις δυνάμεις μέσα από την ελεγχόμενη

τελετουργική πρακτική. Τόσο βαθειά ριζωμένη ήταν η παράδοση αυτή της εξάντλησης ή μεταμόρφωσης των αρνητικών ενεργειών, ώστε επεβίωσε μέχρι την κλασική εποχή, υπό το πέπλο της νεότερης (και λιγότερο μυστικής) ουράνιας θρησκείας. Ξέρουμε από τον Αριστοτέλη ειδικά ότι η κάθαρση αποτελούσε τον κυριότερο σκοπό των τραγωδιών. Η παρουσίαση αρνητικών δράσεων πάνω στη σκηνή, η έκθεση του θεατή σε πράξεις μίσους, φθόνου ή αρπακτικότητας, το ξετύλιγμα μιας πλοκής που οφειλόταν στην οντική άγνοια των βασικών ηρώων, συνέβαλαν όλα, μέσα από ένα μηχανισμό ταύτισης και απόρριψης, στη συνειδητοποίηση της αρνητικότητας των καταστάσεων αυτών και των τρομερών προεκτάσεών του. Ο θεατής περνούσε έτσι από μια εμπειρία προσωπικής λυτρωτικής κάθαρσης, παραπλήσια εκείνης που θεωρείτο ως προϋπόθεση για να γίνει κανείς δεκτός στα μυστήρια της Ελευσίνας. Ο δεύτερος στόχος της χθόνιας θρησκείας στο θέμα του μη διαχωρισμού του "κακού" από το "καλό", ήταν να διατηρεί το άτομο μονίμως ταπεινό απέναντι στο καλό και μονίμως συνειδητό απέναντι στον κίνδυνο διολίσθησης προς το κακό. Η ταύτιση με το "καλό" και η απόρριψη του "κακού" με τη μορφή του Διαβόλου, που προϋποθέτουν οι μεταγενέστερες τεμαχιστικές μονοθεϊστικές θρησκείες της Μέσης Ανατολής, οδηγεί όχι μόνο στην προσωπική έπαρση, αλλά στον εφησυχασμό, στην αίσθηση του δεδικαιωμένου και πάνω από όλα στο θρησκευτικό ναρκισσισμό -την τρομερή αυτή έκρηξη υπερψωμένου εγωισμού, που τόσο αίμα, μίσος και δυστυχία έφερε δια μέσου των αιώνων σε όλη τη Γη. Η προσωποποίηση των ενεργειών της φύσεως ως ιερού, μοναδικού και ενιαίου συνόλου δεν σήμαινε πως η χθόνια θρησκεία ισοπέδωνε τα πάντα. Σήμαινε ότι τα προσωποποιούσε. Οι διάφορες θεότητες, ή τα πνεύματα (όπως αρχικά θεωρούνταν), δεν

αντιπροσώπευαν θεϊκή πολλαπλότητα. Αντιπροσώπευαν τοπική, ποιοτική ή εξειδικευμένη έκφραση του θεϊκού μέσα από τις ποικίλες ενέργειες που συνυφαίνονται στον κόσμο. Το θεϊκό προσωποποιείτο ως εκδήλωση σεβασμού προς την ποικιλομορφία των ενεργειών και διαστάσεων που υπαίουν την πραγματικότητα. Ακόμα και στους πιο αρχαίους χρόνους -ίσως μάλιστα περισσότερο τότε- εκφραζόταν με τον τρόπο αυτό. Η περίφημη χοντρή Αφροδίτη του Βίχεντορφ, ηλικίας 20.000 ετών τουλάχιστον, συμβολίζει την ολότητα (πάχος) και την αδιαπέραστη στη νόηση ουσία του κόσμου (καλυμένο πρόσωπο). Σε αυτό άλλοι είδαν την "πρώτη ντροπή" του γυναικείου φύλου. Η ιερότητα λοιπόν ήταν ανέκαθεν υπόθεση τοπική -και συγκεκριμένη. Η χθόνια θρησκεία θεωρούσε βέβαια ολόκληρη τη Γη -ολόκληρη τη φύση- ιερή. Εν τούτοις οι φορείς της είχαν πλήρη επίγνωση του γεγονότος ότι η ιερά ενέργεια, όπως και κάθε μορφική εκδήλωσή της στη φύση, έχει τις διαβαθμίσεις της όταν εκδηλώνεται σε συγκεκριμένες καταστάσεις. Έτσι, όντας οι ίδιοι πολύ κοντά, στη φύση και έχοντας αναπτύξει στο έπακρο τις ικανότητές των σύλληψης των ποικίλων κραδασμών της φύσεως, ήσαν σε θέση να επισημαίνουν τους τόπους όπου η ιερά ενέργεια εκδηλώνεται ισχυρότερα. Συλλάμβαναν τις ποιότητές της, οι οποίες μεταφράζονταν εν συνεχεία σε διαφορετικούς μύθους που διήγειραν στις συνειδήσεις των ανθρώπων ανάλογες ποιότητες και τους συνέδεαν με ανάλογες ενέργειες. Ας σημειωθεί ότι δεν εξαντλούνται στα παραπάνω οι λατρευτικές χρήσεις των ιερών τόπων. Υπάρχει μία ακόμη που άπτεται άμεσα στο θέμα του περιβάλλοντος. Οι χθόνιοι ιερείς απέφευγαν να ανεγείρουν ιερά χωριστά από την κοινότητα ή την οικογένεια που τα χρησιμοποιούσε, αφού κάτι τέτοιο συνεπαγόταν τεμαχιστική (και συνεπώς απορριπτική) προσέγγιση στη θρησκεία. Προτιμούσαν να ασκούν την όποια λατρεία σε φυσικό

περιβάλλον -στα δάση, τις θουνοκορφές, κάτω από γκρεμούς, στις σπηλιές κάτω από τη γη ή μέσα σε κατοικομήνους χώρους. Σε αυτούς τους υπαίθριους ιερούς τόπους λατρείας της Μεγάλης Μητέρας ανήγειραν αργότερα τους χωριστούς πια ναούς των οι ιερείς της ουράνιας θρησκείας, αφού οι ισχυροί τοπικοί κραδασμοί και οι ειδικές ποιότητες εξακολουθούσαν βέβαια να υπάρχουν εκεί. Έτσι οι ιεροί τόποι μεταμορφώθηκαν σε ιερούς ναούς και κέντρα μυστηρίων ή προσκυνήματος, που ασκούσαν ακαταμάχητη γοητεία στους ανθρώπους. Εγιναν περιβάλλοντα εκτός περιβάλλοντος, όπου όμως μπορούσε να βιώσει κανείς την ενέργεια της Γης σε όλη της τη δύναμη -και μάλιστα εξωτερικά εξωφρενική -χάρη στους όμορφους ναούς. Ενδιαφέροντα είναι εν προκειμένω μία εμπειρία που είχε ο Άλφρεντ Σίμενς, ιδρυτής της ομώνυμης μεγάλης γερμανικής εταιρείας κατασκευής ηλεκτρικών ειδών στην Αίγυπτο περί τις αρχές του αιώνα. Επισκεπτόμενος τη μεγάλη πυραμίδα του Χέοπος στην Γκίζα, ο Σίμενς ανέβηκε μέχρι την κορυφή της, όπου υπάρχει μία σχετικά μεγάλη ταράτσα. Εκεί τον πλησίασε ένας Αιγύπτιος νεαρός, ο οποίος υποσχέθηκε να του δείξει ένα περίεργο φαινόμενο, αν ο Σίμενς του έδινε μερικά γρόσια. Οντας πάντοτε περίεργος, ο Σίμενς έδωσε τα γρόσια στο νέο, ο οποίος έβγαλε από την τσέπη του δύο μακριά γυμνά σύρματα, τα ενέπηξε σε δύο σημεία της ταράτσας και εν συνεχεία τα ένωσε. Πρόέκυψε σπινθήρας! Κατάπληκτος ο Σίμενς έλεγξε τα σημεία όπου ο νέος είχε μπήξει τα σύρματα. Επανάλαβε επίσης το πείραμα -χωρίς αποτέλεσμα- σε άλλα σημεία της ταράτσας. Στα ίδια σημεία όμως ο σπινθήρας δημιουργείτο κάθε φορά. Το περίεργο είναι πως την επόμενη μέρα, όταν ο Σίμενς επανήλθε με βολτόμετρο για να κάνει επιτοπίως μετρήσεις, η βελόνα της συσκευής του δεν μετακινήθηκε καθόλου - παρ' όλο που το πείραμα πέτυχε για μία ακόμη φορά! Να είναι ίσως αυτός ο λόγος που οι αρχαίοι

Αιγύπτιοι ανήγειραν στο σημείο εκείνο τη μεγάλη πυραμίδα τους; Να έχει κάποια σχέση ο περίεργος αυτός -στατικός κατά πάσα πιθανότητα- ηλεκτρικός με τους ισχυρούς κραδασμούς, που επεσήμαναν σε διάφορους τόπους οι χθόνιοι ιερείς; Τόποι θεραπείας και μαντείας Το μόνο σίγουρο είναι πως οι χθόνιοι ιερείς θεωρούσαν ορισμένους τόπους προικισμένους με ιδιαίτερη ενέργεια, ποιότητα αλλά και λειτουργία. Με άλλα λόγια, δεν έκαναν όλοι οι τόποι για όλους τους σκοπούς. Μία από τις λειτουργίες για τις οποίες θεωρούνταν κατάλληλοι ορισμένοι τόποι, ήταν η θεραπεία. Χώροι όπως η αρχαία Επίδαυρος, ο ναός του Διός στην Αίγινα ή το Αμφιαράειο της Αττικής χρησιμοποιούνταν για την ίαση πολλών παθήσεων με ικανοποιητικότητα αποτελέσματα. Υπήρχε βαθειά ριζωμένη η πεποίθηση, ακόμα και κατά τους κλασσικούς χρόνους, ότι οι κραδασμοί σε ορισμένους τόπους, έχουν θεραπευτική επίδραση και επομένως προσφέρονταν ως το

καλύτερο φάρμακο για την αντιμετώπιση ορισμένων παθήσεων. Π.χ. υπάρχουν ενδείξεις ότι στο Αμφιαράειο οι θεραπείες αφορούσαν τα ψυχικά κυρίως νοσήματα. Μία άλλη λειτουργία των ιερών τόπων, ποιοτικώς διάφορη από την παραπάνω, ήταν η μαντεία. Οι ιερείς και οι ιέρειες της χθόνιας θρησκείας ήσαν σε θέση να συλλάβουν ότι ορισμένοι τόποι ευκόλυναν (και ενίσχυαν) τη μαντική λειτουργία. Η λεκάνη της ανατολικής μεσογείου είναι διάστικτη από τέτοιους τόπους. Εν τούτοις, η Δωδών (αρχικά) και οι Δελφοί (αργότερα) αναγνωρίστηκαν από όλους ως τα ισχυρότερα μαντεία. Είναι χαρακτηριστικό της σύνδεσης των μαντείων αυτών με τη χθόνια παράδοση ότι στους Δελφούς, πολύ πριν από τον Απόλλωνα και τον Δίονυσο, λατρεύονταν η Γαία -μητέρα όλων των θεών και ανθρώπων "πρωτομάντισα", όπως την αποκαλούσαν σε ορισμένες τελετές- οι δελφικοί ιερείς της κλασσικής εποχής.

Συνέχεια στο επόμενο ...

διμελής

Βιβλία Εσωτερισμού

- φιλοσοφία
- αστρολογία
- ψυχολογία
- μυστικισμός
- αποκρυφισμός

ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙΝΑΣ 28 · ΠΕΙΡΑΙΑΣ ΤΗΛ.: 4296237 · 4296494